

Institutioneel Vertrouwen en Politieke Participatie

Een analyse voor het verklaren van Institutioneel Vertrouwen en
Politieke Participatie aan de hand van de Gepercipieerde Ecomische
Output van Instituties.

Abstract

In deze scriptie onderzoeken we het verband van gepercipieerde economische output van instituties op politieke participatie. Dit verband wordt gemedieerd door institutioneel vertrouwen. Aan de hand van de grootschalige European Social Survey onderzoeken we onder welke economische omstandigheden mensen wel of niet politiek willen participeren en op welke manier. Wat betreft politieke participatie maken we een onderscheid in institutionele en non-institutionele politieke participatie. Dit houdt kort gezegd in dat we een onderscheid maken tussen alle vormen van politieke participatie die verbonden zijn aan het electorale proces en de vormen van politieke participatie die dat niet zijn. Daarnaast vergelijken we deze effecten tussen verschillende soorten verzorgingsstaten in West-Europa. In deze scriptie focussen we ons op (1) institutioneel vertrouwen, (2) institutionele en non-institutionele politieke participatie en (3) de verschillende effecten gemodereerd door de verschillende verzorgingsstaten in West-Europa.

Kernwoorden:

Gepercipieerde economische output / Institutioneel vertrouwen / Institutionele politiek participatie / Non-institutionele politieke participatie / Cross-Nationaal onderzoek / Verzorgingsstaat stelsel

Auteurs: Thijs van der Knaap (3814254)
& Kaz de Bruijn (3676358)

Begeleider: D. A. Macro MSc

Inhoudsopgave

- Inleiding	4
o Eerder onderzoek	
o Praktische en wetenschappelijke relevantie	
o Doel van de studie	
- Theoretisch Kader	7
o Institutioneel vertrouwen	
o Institutionele politieke participatie	
o Non-institutionele politieke participatie	
- Data	19
o Meten van waargenomen prestaties	
o Meten van institutioneel vertrouwen	
o Meten van institutionele politieke participatie	
o Meten van non-institutionele politieke participatie	
o Verzorgingsstaat stelsels	
o Controle variabelen	
- Methode	24
- Resultaten	28
o Institutioneel vertrouwen	
o Institutionele politieke participatie	
o Non-institutionele politieke participatie	
- Conclusie	42
- Discussie	43
- Literatuur	48

Inleiding

Op vrijdag 28 september 2012 rapporteerde de Nederlandse Omroep Stichting (NOS) dat het vertrouwen van de Nederlandse burger in de politiek een historisch dieptepunt had bereikt. Slechts 39 procent van de ondervraagden gaf de Nederlandse regering een voldoende. In dit jaar vonden voor de vijfde keer landelijke verkiezingen in tien jaar tijd plaats. Volgens het Sociaal Cultureel Planbureau was dit, samen met een gebrek aan geloof in de aanpak van de crisis, de reden dat het vertrouwen in de politiek zo laag was (NOS, 2012). In een democratische rechtstaat heeft de burger het recht om volksvertegenwoordigers te kiezen die in hun naam het land zullen besturen. De volksvertegenwoordigers kunnen indirect door de competitie en samenwerking met elkaar de acties van het parlement en de regering controleren (Schmitter & Karl, 1991). De burger heeft dus de macht om de bestuurders van het land te kiezen zodat het land naar gewille van de burger wordt bestuurd. Maar tijdens de landelijke verkiezingen van 2012 in Nederland was het opkomstpercentage zeer laag, de definitieve telling was 74,6%. Het laagste opkomstpercentage ooit lag op 73,3% in 1998 (Parlement en Politiek). Men zou verwachten dat als de burgers niet tevreden zijn over de manier waarop het land wordt bestuurd zij het heft in eigen handen zouden nemen om te kiezen voor capabele en geschikte bestuurders voor het land. Maar bovenstaande cijfers geven een ander beeld. Het beeld dat wordt geschetst is dat burgers hun vertrouwen in de politieke instituties verliezen als deze ongewenste prestaties leveren. Dit verlies van vertrouwen gaat ogenschijnlijk gepaard met de economische crisis die sinds 2008 voornamelijk westerse landen teistert. Er lijkt een verband tussen de ervaren economische deceptie en het verlies van vertrouwen in de politiek als instituut.

Aan de hand van data uit dertien landen in Europa trachten we een verband te vinden tussen economische prestaties van instituties en de wil van de burger om politiek te participeren. Dit verband zal naar onze verwachting mede worden bepaald door het vertrouwen dat de burger heeft in de instituties van het land. Daarnaast verwachten we dat de effecten van prestaties van instituties op institutioneel vertrouwen en het verband tussen institutioneel vertrouwen en politieke participatie wordt gemodereerd door de heersende verzorgingsstaat stelsels in verschillende landen. De verwachting is dat de effecten anders zullen zijn voor meer liberale verzorgingsstaten dan voor bijvoorbeeld Scandinavische verzorgingsstaten.

Eerder onderzoek

Eerdere onderzoeken hebben ondersteuning gevonden voor het verband tussen prestaties van instituties en politiek vertrouwen of wantrouwen. Het meest voorname idee dat we onderzoeken in het eerste gedeelte van deze studie is dat de economische context van een land het vertrouwen in instituties beïnvloedt. North (1990) beargumenteert dat mensen hun mening betreffende instituties deels baseren op basis van de prestaties van de nationale instituties van een land (parlement, politie, rechtsysteem, etc.). Naarmate deze prestaties beter of slechter zijn zal het institutionele vertrouwen respectievelijk hoger of lager zijn. In andere studies wordt de nadruk gelegd op de economische prestaties van nationale instituties (Przeworski, Alvarez, Cheibub & Limongi, 1996).

In het tweede deel van van dit onderzoek trachten we het verband tussen het gegenereerde institutionele vertrouwen en politieke participatie te vinden. Voorgaande onderzoeken maken het onderscheid tussen twee verschillende vormen van politieke participatie. Hierin onderscheiden we institutionele politieke participatie en non-institutionele politieke participatie. In zowel studies die meerdere landen onderzoeken en vergelijken als onderzoeken binnen één land vinden een positief verband tussen institutioneel vertrouwen en institutionele politieke participatie (Dalton, 2004; Pattie & Johnston, 2001; Bélanger & Nadeau, 2005), maar andere onderzoeken hebben resultaten gerapporteerd waarin geen verband werd gevonden, zoals enkele studies gebaseerd op de *American National Election Study* (Levi & Stoker, 2000). Deze resultaten zijn echter bekritiseerd op methodologische gronden. Institutioneel vertrouwen werd in deze grootschalige survey enkel gebaseerd op de zittende regering wat leidde tot een verkeerd gemeten beeld van institutioneel vertrouwen (Citrin 1974; Seligson 1983; Muller and Jukam 1983; Craig et al. 1990). Dit betekent dat de survey vertrouwen in de regering op dat specifieke moment meette in plaats van vertrouwen in het politieke systeem. Op deze manier wordt niet het institutioneel vertrouwen gemeten, maar slechts het vertrouwen in de regering op een bepaald moment. Daarnaast stelden Cook en Gronke (2005) dat de *American National election Study* bijzonder gevoelig is voor de politieke en economische omstandigheden van de periode waarin de survey wordt afgenomen. Kaase (1999) vond een negatieve relatie tussen institutioneel vertrouwen en non-institutionele politieke participatie, waarin hij gebruik maakte van de *World Value Studies* van 1981-1996. Die analyse toont aan dat wanneer mensen ontevreden zijn over de werking van de democratie, zij meer bereid zijn om te participeren in demonstraties en protesten. Andere

studies die zich focusten op 'onconventionele' vormen van politiek participatie, waaronder demonstreren, vonden dat wantrouwen in instituties aanleiding gaf tot dergelijke onconventionele politieke participatie (Paige 1971; Citrin 1977; Muller 1977; Guterbock and London 1983).

Als laatste onderzoeken we of het verband tussen gepercipieerde economische output en institutioneel vertrouwen en het verband institutioneel vertrouwen en politieke participatie verschillend zijn voor verschillende types verzorgingsstaten. We verwachten dat het verband tussen institutionele prestaties en institutioneel vertrouwen en het verband tussen institutioneel vertrouwen en politieke participatie wordt gemodereerd door de verschillende verzorgingsstaat stelsels. Esping-Anderson (1990) creëerde een typologie van verschillende verzorgingsstaten in Europa. Hij deelde de verschillende landen in Europa in drie categorieën op basis van hun verzorgingsstaat: de liberale, corporatistische en sociale verzorgingsstaat. Door deze categorisatie is het voor ons mogelijk om de modellen te toetsen voor het type verzorgingsstaat en te bepalen of een bepaalde set van regels, afspraken met sociale partners, mate van decommodificatie en universalisme het institutionele vertrouwen en de politieke participatie kunnen beïnvloeden. Er is nog nauwelijks onderzoek gedaan dat de processen die in dit onderzoek onderzocht worden in verband brengt met de verschillende vormen van verzorgingsstaat stelsels.

Praktische en wetenschappelijke relevantie

Overheden kunnen een eenduidig antwoord op onze onderzoeksvraag zeer goed gebruiken. Alle naties in Europa zijn democratieën, op Wit-Rusland na. En de bestuurders en het primaat van de politiek zijn afkomstig van hun burgers die de volksvertegenwoordigers kiezen. Het is daarom in het belang van de overheid om bij verkiezingen, lokaal of nationaal, hoge opkomstpercentages te bereiken. Op deze manier kan er niet worden getwijfeld aan de legitimiteit van de regering. Aan de hand van de onderzoeksresultaten van dit onderzoek kunnen overheden beleid implementeren om het vertrouwen in instituties te verhogen en daarmee de legitimiteit van de regering te versterken.

Zoals we al stellen is er al eerder onderzoek uitgevoerd naar de processen die wij in kaart proberen te brengen. Echter voor geen van beide processen is er in de empirische onderzoeksgeschiedenis een eenduidig antwoord of model te vinden. Het is dus, na al enkele decennia van onderzoeken, als sociale politieke wetenschappers nog steeds onze plicht om

uiteindelijk tot een eenduidig antwoord op onze vragen te komen. Daarnaast trachten we een andere invalshoek aan ons onderzoek toe te voegen, namelijk de toetsing aan de typologie van verzorgingsstaten van Esping-Anderson (1990). Het is onze verwachting dat het ontbreken van deze invalshoek in voorgaande onderzoeken naar institutioneel vertrouwen en politieke participatie de reden is van het ontbreken van een eenduidig antwoord. Dit komt doordat elk verzorgingsstaat stelsel een resultaat is van de culturele en sociale achtergrond van elk land. Daar zijn landen met vergelijkbare achtergronden en vergelijkbare verzorgingsstaat stelsels te vinden. In dit onderzoek pogen we verschillen in verbanden te vinden tussen de verschillende verzorgingsstaat stelsels.

Doel van de studie

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om een indirect verband aan te tonen tussen waargenomen economische prestaties van instituties en politiek participatie. De verwachting is dat dit verband wordt gemedieerd door het institutionele vertrouwen van de burger. Verder kunnen deze verbanden worden gemodereerd door het type verzorgingsstaat waarin een burger leeft en daarom maken we vergelijkingen tussen meerdere Europese landen. Hiermee luidt onze onderzoeksvraag: *Wat is het verband tussen gepercipieerde prestaties van instituties en politieke participatie van burgers en hoe verschillen deze verbanden tussen verschillende soorten verzorgingsstaten?*

Theoretisch kader

Institutioneel vertrouwen

Het begrip *institutie* wordt al jaren onderzocht, toch is er geen eenduidige alomvattende definitie van een institutie.

Een vroege definitie van het begrip institutie kwam van institutioneel econoom Walton Hamilton (1932, p. 84) “een manier van denken of actie ondernemen met enig gezag en permanentie, ingebed in de gewoonten van een groep of gebruiken van een volk”. Later werd deze definitie aangeduid als '*old institutional economics*', een verouderd concept van instituties waarbij vast werd gehouden aan gewoontes en gebruiken. In de '*new institutional economics*' van North (1990) worden instituties aangeduid als “de regels van het spel in de samenleving... of de menselijk ontworpen beperkingen die het menselijk leven vorm geven” (Hodgson, 1998). Deze definities definiëren instituties vooral als de set van regels waarin

maatschappelijke organisaties, zoals het parlement of de rechter, opereren en niet de institutionele organisaties zelf. Daarom is het van belang om een definitie te geven van wat maatschappelijke organisaties met een institutionele functie zijn. In dit paper onderzoeken we institutioneel vertrouwen op basis van gepercipieerde prestaties van instituties. Wanneer er in dit paper wordt gerefereerd aan instituties dan worden daarmee maatschappelijke organisaties met een institutionele functie bedoelt. Hodgson stelt dat instituties voldoen aan een aantal kenmerken (Hodgson, 1998).

Ten eerste stelt hij dat instituties hun handelingsvermogen halen uit het handelen van hun *agents*, de institutie zelf heeft geen handelingsvermogen. *Agents* zijn actoren die handelen voor, of in naam van, in dit geval de institutie, die hen daarvoor autoriteit verleent. Het handelen van deze agenten is niet zonder problemen, de 'principaal-agent theorie' stelt dat agenten niet alleen de belangen van de principaal (opdrachtgeven, in dit geval de institutie) nastreven bij het uitvoeren van zijn taken voor de principaal maar ook hun eigen belangen die soms tegengesteld zijn met de belangen van de principaal; omdat de principaal niet alle informatie heeft over de uitvoering van de taken van de agent is het mogelijk dat de agent buiten of tegen de belangen van de principaal handelt; om dit belangenconflict te verminderen kan de principaal proberen de belangen van de agent en principaal meer op één lijn te krijgen door bijvoorbeeld sommige handelingen extra te belonen, daarnaast kan de principaal scherper toezicht houden op de agent. Deze twee oplossingen zorgen echter voor extra kosten voor de principaal (Jensen & Meckling, 1976). Ten tweede veronderstelt hij dat deze *agents* de informatie en kennis beheersen om deze taak uit te voeren. Ten derde veronderstelt hij dat alle instituties een aantal karakteristieken en gemeenschappelijke opvattingen en routines hebben.

Ten vierde veronderstelt hij dat instituties in stand worden gehouden door gedeelde opvattingen van de actoren binnen de instituties en verwachtingen van deze actoren van hun taken. Verder wordt verondersteld dat instituties niet onveranderlijk en onsterfelijk zijn, maar ze hebben wel een relatief duurzaam, zelfversterkend en standvastig vermogen.

Ten slotte veronderstelt hij dat instituties handelen aan de hand van een bepaalde morele legitimiteit. De morele legitimiteit die het langste aanhoudt wordt vaak, terecht of onterecht, als het moreel rechtvaardige gezien. De definitie die we zullen hanteren is een combinatie van de set van regels en de institutionele maatschappelijke organisaties die deze belichamen. 'Instituties zijn maatschappelijke organisaties, die voldoen aan de vijf karakteristieke kenmerken hierboven beschreven, die tezamen de beperkingen en regels bepalen die het

menselijk leven vormgeven'.

Volgens Mishler en Rose is institutioneel vertrouwen op microniveau de rationele reactie van individuen op politieke of economische prestaties van instituties (March, 1988; North, 1990). De theorie stelt dat institutionele structuren een gevolg zijn van rationele keuzes of intentioneel ontwerp en dat deze keuzes of ontwerpen gevolgen hebben voor de institutionele prestaties. Deze prestaties hebben op hun beurt weer gevolgen voor het institutionele vertrouwen (Lijphart & Waisman, 1996). Institutionele theoristen erkennen dat culturele condities keuzes van en over instituties kunnen beïnvloeden, net zoals voorgaande prestaties van instituties in het verleden.

Een overeenkomst tussen de theorieën van institutionalisten zoals Mishler & Rose, March, en North is dat zij vertrouwen zien als een endogeen goed. Dit betekent dat institutioneel vertrouwen een consequentie is van de mate waarin instituties presteren. De prestaties worden in verschillende landen verschillend geëvalueerd en in verschillende landen zijn verschillende aspecten van de prestaties van instituties belangrijk. In gevestigde, voornamelijk westerse democratieën zijn de structuur en het karakter van de instituties tamelijk constant. Daarom beweren institutionalisten dat institutioneel vertrouwen voornamelijk afhankelijk is van de gepresteerde output van politiek beleid met de nadruk op het economische beleid van regeringen (Przeworski, Alvarez, Cheibub & Limongi, 1996). Instituties worden vertrouwd of gewantrouwd aan de hand van de mate waarin zij de door de burgers gewenste economische output produceren. Dit kan echter verschillen tussen landen met andere vormen van politieke structuur. Nieuwe democratieën zoals oud-communistische landen hadden vroeger te maken met censuur en corruptie, en de burgers werden systematisch onderdrukt door hun regeringen. In deze landen hangt institutioneel vertrouwen meer af van de mate waarin hun nieuwe regeringen corruptie aanpakken, meer vrijheden bieden aan burgers en restricties voor burgers verwijderen (Diamond, 1999). Men zou verwachten dat dezelfde waarde aan de hiervoor genoemde prestaties die een overheid moet leveren in voormalig dictaturen ook zouden gelden in een land waar de dictatuur nog steeds heerst. Wang (2007) vindt dat institutioneel vertrouwen ook in China afhankelijk is van economische output van de instituties.

Nu moet er nog een belangrijke nuance worden aangebracht op de theorie. De hiervoor besproken theorie is de institutionele theorie op macroniveau, die stelt dat institutioneel vertrouwen afhankelijk is van de door de burgers gepercipieerde economische output van

instituties. In een kapitalistische samenleving zijn het in feite de bedrijven die economische output leveren, instituties kunnen dit alleen maar faciliteren of verhinderen. Met economische output van instituties wordt daarom de perceptie van de burgers op de economische output van de instituties bedoeld in plaats van de objectieve economisch output want die leveren instituties niet. McAllister (1999) stelt ook dat een afname in institutioneel vertrouwen niet afhankelijk is van verminderde economische output van instituties, als gemeten aan de hand van inflatie en werkloosheid. De objectieve economische output is niet hetgene dat bepaalt of instituties worden vertrouwd of gewantrouwd; het gaat om de door individuen gepercipieerde economische output van een institutie. Dit is de institutionele theorie op microniveau. Individuele kenmerken beïnvloeden de perceptie van individuen op de economische output van instituties en bepalen daarmee hun institutionele vertrouwen. Hieruit volgt de voorlopige hypothese: 'Institutioneel vertrouwen is afhankelijk van individuele percepties van de economische output van instituties'.

Individuele percepties van de economische output van instituties kunnen door veranderingen in de context veranderen. Het is interessant om te onderzoeken welke invloed veranderingen in de context hebben op institutioneel vertrouwen en institutionele participatie. Een belangrijke contextverandering is de financiële crisis die sinds 2008 woedt. In 2008 stortten banken in Amerika in en dit leidde tot een mondiale financiële crisis (Grigor'ev & Salikhov, 2009). Dit leidde wereldwijd, maar vooral in Europa en Amerika tot kapitaaltekorten en grote economische problemen zoals onder andere een groeiende werkloosheid. In het rapport van Eurofound, een beleidsbrief van de *European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* blijkt dat sinds 2007 in de 27 landen van de Europese Unie het werkloosheidspercentage van 4,8% in 2007 is gestegen naar 8,3% in 2011. Daarnaast merkten in 2011 ruim 2% meer mensen dat zij aan het einde van de maand moeite hadden om openstaande rekeningen te betalen dan in 2007. De economische output in Europese landen daalde en de individuele sociale en economische omstandigheden van individuen verslechterden. Een logisch gevolg hiervan zou zijn dat de percepties van individuen op de economische output van instituties slechter zou worden.

In dit onderzoek ligt de focus op Europese landen, waarin we gevestigde democratieën vergelijken. We focussen ons op deze Europese landen omdat deze landen historisch gezien vergelijkbaar zijn, maar er desondanks institutionele verschillen bestaan. De Europese landen

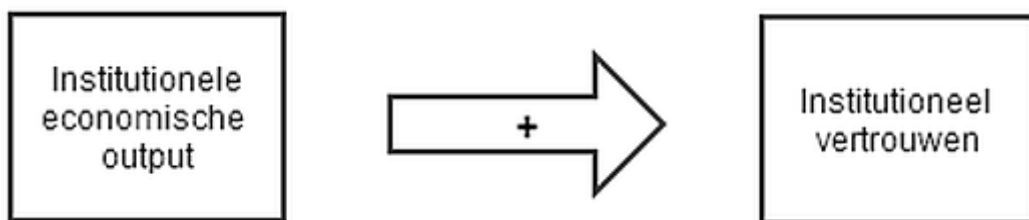
verschillen in de manier waarop ze bestuurd worden, in welke mate de staat zorg draagt voor het economische en sociale welzijn van zijn burgers en in hoeverre elke burger aanspraak kan maken op rechten en door de staat aangeboden diensten. Dit zorgt ervoor dat we landen goed kunnen vergelijken en tegelijkertijd verschillende effecten voor verschillende institutionele indelingen van landen kunnen meten.

Volgens de bovenstaande theorie zou daarvan het gevolg zijn dat institutioneel vertrouwen zal dalen. Daarom verwachten wij dat:

Hypothese 1: Naarmate de perceptie op de economische output van instituties laag is, zal het institutionele vertrouwen laag zijn.

De schematische weergave van dit verband is weergegeven in figuur 2.1.

Figuur 2.1: Schematische weergave hypothese 1.

Politieke participatie

In een democratie is het belangrijk dat burgers politiek participeren. Deze participatie is belangrijk voor het vormen van regeringen en beleid omdat burgers hiermee kunnen laten merken voor welke partijen en beleid er draagvlak bestaat in de samenleving. Beleid en regeringen die worden gemaakt in een democratie terwijl daarvoor geen draagvlak bestaat bij de bevolking, hebben een grotere kans om te mislukken. Het is daarom belangrijk dat burgers door middel van politieke participatie laten blijken waar geen of juist veel draagvlak voor is. Maar heeft het wel zin om politiek te participeren als men de politieke instituties niet vertrouwt? We vinden twee verschillende uitkomsten van onderzoeken van verschillende auteurs. De eerste stelt dat leden van een maatschappij een bepaalde mate van politiek vertrouwen nodig hebben om politiek te participeren. Als zij geen vertrouwen hebben in de instituties dan zullen zij niet participeren. Als leden van een maatschappij niet politiek participeren vervreemden zij van het systeem en wordt uiteindelijk de effectiviteit en legitimiteit van de democratie aangetast (Almond & Verba, 1963). Andere auteurs stellen dat

een tekort aan vertrouwen in instituties als de politiek juist als een motiverende factor kan werken om politiek te gaan participeren. Barnes en Kaase (1979) maken hierbij een belangrijk onderscheid tussen conventionele en non-conventionele manieren van politieke participatie. Zij stellen dat conventionele politieke participatie een manifestatie van steun voor de politieke orde is, terwijl onconventionele vormen van actie juist duiden op ontevredenheid en wantrouwen jegens de politieke orde. Onder onconventionele politieke participatie verstaan zij acties als demonstreren en sit-ins. Deze vormen van politieke participatie zijn inmiddels echter vrij conventioneel, sinds 1979 is de manier van politiek bedrijven en de vormen van politiek participatie veranderd waardoor de distinctie tussen non-conventioneel en conventioneel die Barnes en Kaase maken niet meer van deze tijd is. Daarom maken we nu een onderscheid tussen institutionele politieke participatie en non-institutionele politieke participatie. De eerste vorm van politieke participatie bevat alle vormen van politieke participatie die direct betrokken zijn bij het electorale proces. Voorbeelden hiervan zijn stemmen, meehelpen met de verkiezingscampagne of direct contact opnemen met een politicus. Non-institutionele politieke participatie heeft geen direct verband met het electorale proces of het functioneren van de politiek (Kingemann & Fuchs, 1995).

Rosanvallon (2008) stelt dat politiek wantrouwen een belangrijke rol speelt in liberale democratieën omdat dit ervoor zorgt dat beleidsmakers en politici niet zomaar hun gang kunnen gaan maar rekening moeten houden met de wil van het volk (Rosanvallon, 2008). Van burgers wordt niet verwacht dat zij blind vertrouwen in de politiek leggen, maar zij moeten juist met een kritische blik en nauwkeurig de beleidsmakers en besluitvormers van een land volgen. Hibbing en Theis-Morse (2005) nemen een nog radicaler standpunt in en stellen dat politiek wantrouwen non-institutionele politieke participatie stimuleert en dat dit dient als een soort medicijn tegen de ziekte van hebberigheid en derde belangen die spelen bij politici. De claim dat wantrouwen als een stimulerende factor werkt om politiek te gaan participeren wordt ook ondersteund door oudere literatuur. Gamson (1968) zegt dat een hoog vertrouwen in de politiek suggereert dat er geen reden of noodzaak is om de politiek te beïnvloeden en is er dus geen reden om te participeren. Zonder veelbetekenende klachten of ontevredenheid jegens de politiek is er geen reden om politiek te participeren en de stem van het volk te laten horen (Craig & Maggioletto, 1981). Bovenstaande suggereert dat de relatie tussen vertrouwen in politieke instituties en politieke participatie afhangt van het type participatie. We stellen twee verschillende gerichte hypothesen op. De eerste in lijn met de gedachten en bevindingen van Almond & Verba (1963):

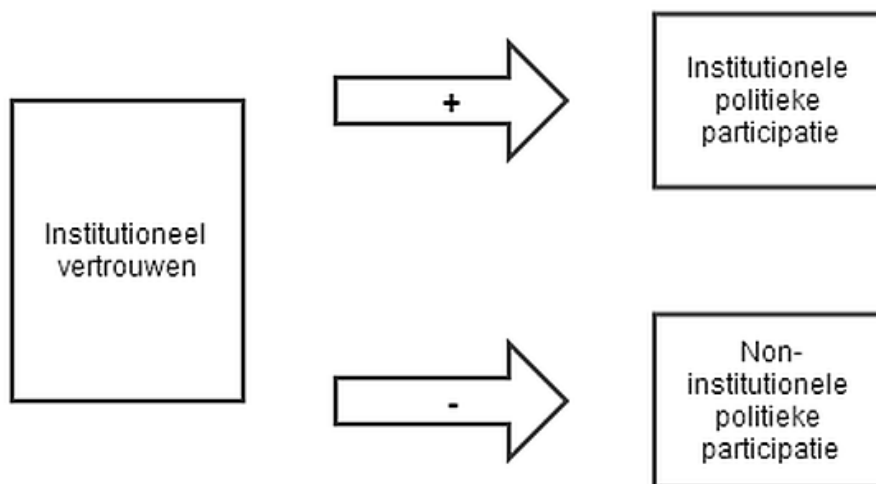
Hypothese 2: *Naarmate het politieke vertrouwen hoger is, zal institutionele politieke participatie toenemen.*

En anderzijds meer in lijn met de literatuur van Barnes & Kaase (1979) en Rosanvallon (2008):

Hypothese 3: *Naarmate het politieke vertrouwen lager is, zal non-institutionele politieke participatie toenemen.*

We verwachten twee verschillende verbanden, gebaseerd op het type actie dat wordt ondernomen om politieke te participeren. Tussen politiek vertrouwen en institutionele politieke participatie verwachten we een positief verband en tussen politiek vertrouwen en non-institutionele politieke participatie verwachten we een negatief verband. Deze verbanden worden weergegeven in figuur 2.2.

Figuur 2.2: *schematische weergave hypothese 2 en 3.*

Verschillen tussen Europese landen

De theorieën leiden tot het volgende voorlopige theoretische schema dat gepercipieerde economische output indirect in verband brengt met twee verschillende vormen van politieke participatie. Dit verband wordt schematisch weergegeven in figuur 2.3.

Figuur 2.3: schematische weergave van het voorlopige theoretische kader.

De economische output van instituties heeft naar verwachting een positief verband met politiek vertrouwen. Het politiek vertrouwen heeft een verband met politieke participatie. Dit verband is echter verschillend voor de twee verschillende vormen van politieke participatie. Politiek vertrouwen heeft een positief verband met institutionele politieke participatie en een negatief verband met non-institutionele politieke participatie. Op deze manier proberen we een indirect verband te leggen van economische prestaties van instituties met politieke participatie. Bij een vergelijking tussen landen, zoals in dit onderzoek, dient rekening te worden gehouden met een andere factor die de verbanden kan beïnvloeden. Elk land heeft een eigen geschiedenis en culturele, sociale en politieke achtergrond die elk hebben geleid tot een unieke set van wetten en regels die samen een vorm van verzorgingsstaat vormen.

Alle landen die onderzocht worden zijn een verzorgingsstaat. Een verzorgingsstaat is een regeringsvorm waar de staat een sleutelrol inneemt in de bescherming en de bevordering van het economische en sociale welzijn van zijn burgers (Pierson, 2001). De verwachting is dat elk land, met een eigen vorm van verzorgingsstaat, anders reageert op economische tegenslagen. Het verband tussen economische output van instituties en politiek vertrouwen zal daarom variëren tussen landen. Hetzelfde geldt voor het verband tussen politiek vertrouwen en politieke participatie. Esping-Andersen (1990) zette uiteen welke soorten verzorgingsstaattypen er bestaan en op welke gronden deze van elkaar verschillen. Centraal staat in het werk van Esping-Andersen de term “decomodificatie”. Decomodificatie vindt plaats wanneer de afhankelijkheid van de markt wordt verminderd doordat de overheid ervoor zorgt dat individuen in hun levensonderhoud kunnen voorzien zonder afhankelijkheid van deze markt en deze individuen gebruik kunnen maken van bepaalde diensten omdat toegang tot deze diensten gezien wordt als een recht.

Esping-Anderson stelt dat er drie verschillende soorten verzorgingsstaat stelsels zijn. De definitie van verzorgingsstaat stelsel is:

“... de institutionele arrangementen, regels en normen die de beslissingen, uitgavenspatronen, probleemdefinities en zelfs de antwoord-en eisstructuur van burgers en welzijnsconsumenten vormen. Het bestaan van een verzorgingstaatstelsel is een teken dat korte-termijn beleid, hervormingen, debatten, en besluitvorming plaatsvinden binnen een raamwerk van historische institutionalisering dat wezeijk verschilt tussen landen” (Esping-Andersen 1990).

Hij verdeelt de stelsels in drie verschillende categorieën: socio-democratische verzorgingstaten, conservatief corporatistische verzorgingstaten en liberale verzorgingsstaten.

Het socio-democratische stelsel heeft de meest omvangrijke voorzieningen van de drie stelsels. Het stelsel is ontworpen om armoede en ongelijkheid zoveel mogelijk te reduceren en werkloosheid tegen te gaan. Individualisme en universaliteit staan centraal, dit wil zeggen dat elke burger individueel rechten geniet en dat deze rechten voor iedereen gelden ongeacht bijdrage of positie (universeel zijn). In vergelijking met de andere twee stelsels is het in dit stelsel het makkelijkst om op de staat terug te vallen. Er is sprake van een hoge mate van decomodificatie aangezien de afhankelijkheid van de markt minimaal is en veel diensten door de overheid worden aangeboden omdat ze worden gezien als recht (bijvoorbeeld (hoger) onderwijs en kinderopvang). Naast het grote sociale vangnet in dit stelsel wordt er ook veel geïnvesteerd in bijvoorbeeld opleidingen om ongelijkheid en sociale uitsluiting te voorkomen (Sain-Arnaud & Bernard, 2003). Dit stelsel komt vooral voor in Noord-Europa, in landen zoals Zweden, Noorwegen en Finland.

Het conservatief-corporatistische stelsel idealiseert sociale stabiliteit, loonstabiliteit en sociale integratie. In dit stelsel kan de burger makkelijker dan in het liberale stelsel terugvallen op de staat als daar de noodzaak voor is. Er wordt wel verwacht dat men eerst hulp vraagt bij de familie. Traditionele familiewaardes en -vormen worden gestimuleerd. Zo krijgen niet werkende, getrouwde vrouwen geen uitkering en voor het hebben van kinderen zijn er vormen van kinderbijslag. Sociale rechten kunnen in dit systeem wordt ontleend uit de arbeidsmarktpositie. Rechten zijn in dit stelsel niet universeel omdat ze niet voor iedereen gelden, alleen in speciale gevallen kan men gebruik maken van regelingen en diensten die worden aangeboden door de overheid. Dit stelsel werkt enigszins decomodificerend omdat bepaalde diensten niet afhankelijk zijn van de markt maar deze decomodificatie is minder dan in de socio-democratische stelsels Dit stelsel komt vooral voor in West-Europa, in landen zoals Duitsland, Frankrijk en Oostenrijk.

Het liberale stelsel is het minst ondersteunende stelsel van de drie en komt met name voor in Engelstalige landen zoals Engeland en de Verenigde Staten. In dit stelsel is de staatsinterventie in het leven van de burger minimaal. Het doel is om de burger niet te ontmoedigen om aan het werk te gaan door middel van allerlei sociale voorzieningen. De minimale rechten die er in dit stelsel bestaan gelden alleen voor de meest behoeftige mensen. De rechten zijn dus niet universeel; ze gelden namelijk niet voor iedereen maar zijn juist heel specifiek. Het beleid werkt bijna niet decomodificerend omdat de meeste mensen aangewezen zijn op de markt voor hun levensonderhoud en bepaalde diensten. De overheid doet weinig om deze zaken te verzorgen. Beleid in dit stelsel is voornamelijk ontworpen om de burger zo veel mogelijk aan het werk te helpen zodat de markt kan voorzien in zijn levensonderhoud.

We verwachten dat de effecten van de gepercipieerde economische output op institutioneel vertrouwen en de effecten van institutioneel vertrouwen op politieke participatie het minste zullen zijn in landen met een socio-democratisch stelsel. In deze landen heeft de meeste decomodificatie plaatsgevonden. Het is makkelijker dan in andere landen om steun van de staat te ontvangen. Daarnaast genieten alle burgers deze rechten en zijn ze niet bestemd voor specifieke groepen zoals in andere stelsels. De rechten in dit stelsel zijn universeel. Daarom veronderstellen we dat burgers minder waarde hechten aan de economische output van instituties en meer waarde hechten aan de diensten en steun die de overheidsinstanties hen bieden. Daarnaast verwachten wij voor de landen met een liberaal stelsel het grootste effect te vinden van gepercipieerde economische output op institutioneel vertrouwen en het effect van institutioneel vertrouwen op politieke participatie. In deze landen is de decomodificatie laag. Er wordt erg vertrouwd op de markt om in levensonderhoud van mensen te voorzien en in behoeftes voor bepaalde diensten te voorzien. Indien de overheid de steun voor de burger overlaat aan de markt, maar de markt niet in staat is de gewenste economische output te leveren, zal het institutionele vertrouwen gemiddeld sneller dalen dan wanneer de burgers terug kunnen vallen op diensten van de staat. Van het conservatief-corporatistische stelsel verwachten wij dat het tussen de twee andere stelsels in zal liggen omdat decomodificatie hier sterker is dan in de liberale landen maar minder sterk is dan in socio-democratische landen. Burgers kunnen dus een enigszins terugvallen op de overheid als de economische output minder is en zijn deels ook op zichzelf aangewezen. Hierdoor zal de daling van het vertrouwen minder snel zijn dan in liberale landen waar bijna geen steun is vanuit de overheid, maar sneller dan in socio-democratische landen waar veel meer steun is vanuit de

overheid.

Daarom formuleren wij tenslotte nog de volgende hypothesen:

Hypothese 4: Het effect van de economische output van Europese overheden op politiek vertrouwen zal verschillen tussen de drie verschillende soorten verzorgingsstaten

4a: Het effect van de economische output van Europese overheden op politiek vertrouwen zal sterker zijn op liberale verzorgingsstaatstelsels

4b: Het effect van de economische output van Europese overheden op politiek vertrouwen zal minder sterk zijn op socio-democratische verzorgingsstaatstelsels.

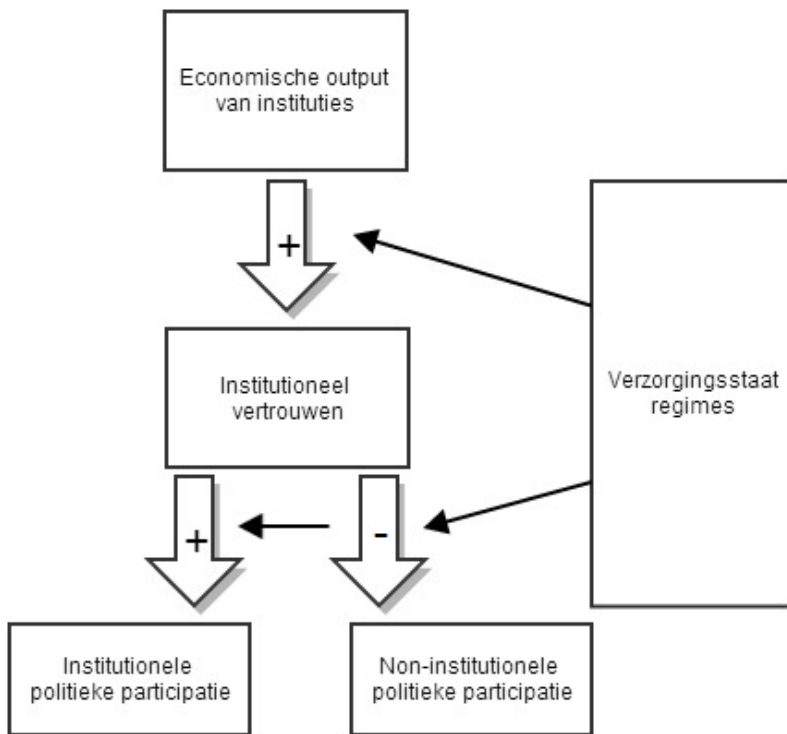
Hypothese 5: Het effect van het politiek vertrouwen op politieke participatie zal verschillen tussen de drie verschillende soorten verzorgingsstaten

5a: Het effect van het politiek vertrouwen op politiek participatie zal sterker zijn op liberale verzorgingsstaat stelsels.

5b: Het effect van het politiek vertrouwen op politiek participatie zal minder sterk zijn op socio-democratische verzorgingsstaat stelsels.

Het volledige theoretische kader wordt schematisch weergegeven in figuur 2.4.

Figuur 2.4: *Volledige theoretisch kader schematisch.*

Data

In dit onderzoek maken we gebruik van de longitudinale dataset *The European Social Survey* (ESS) met data uit meerdere Europese landen. De dataverzameling begon in 2001 en het onderzoek is elke twee jaar herhaald. Van het jaar 2012 en 2014 zijn de data nog niet gepubliceerd. Daarnaast missen er data in de ronde van 2010. Er is daarom slechts informatie tot 2008 beschikbaar. De ESS is een samenwerkingsproject tussen verschillende universiteiten in Europa. Dit heeft als gevolg dat de data worden verzameld door academici die verbonden zijn aan de samenwerkende universiteiten, zonder winstoogmerk of andere conflicterende belangen. In totaal doen er 35 landen mee aan de survey. Sommige landen deden echter maar eenmalig mee, sloegen een jaar over of stopten eerder met participeren. In 2008 waren er in totaal 31 landen waarin de survey werd gehouden. In de survey worden vragen gesteld aan respondenten over sociale, politieke en morele opvattingen, gedrag en waarden van inwoners van Europa en hoe deze veranderen of zijn veranderd over de tijd. Deze data wordt verzameld in een face-to-face interview waarvoor de interviewers een goede instructie en training krijgen. Een interview duurt ongeveer een half uur en bestaat uit kernthema's die elk jaar werden gevraagd en roulerende thema's die maar één of twee keer aan bod komen in de tien jaar tijd dat de survey wordt afgenomen. Een voorbeeld van een roulerend thema is democratie maar dit is niet relevant voor ons onderzoek. Om een steekproef te mogen aanbieden aan de ESS moet er aan enkele voorwaarden worden voldaan. Zo moet de steekproef minimaal 1500 respondenten bevatten die een representatief beeld geven van de nationale bevolking van een land. Een uitzondering bestaat voor landen waar minder dan twee miljoen mogelijke respondenten bestaan. Dan ligt het minimum op 800 respondenten. Deze representativiteit betekent dat de respondenten de taal spreken en burger zijn van het land. Elk jaar worden er andere respondenten gebruikt.

In dit onderzoek maken we enkel gebruik van de Europese landen die aan alle zes de rondes hebben meegedaan aan de ESS en in te delen zijn in de verschillende verzorgingsstaat stelsels van Esping-Anderson (1990). In totaal zijn dit twaalf landen, namelijk: België, Denemarken, Finland, Frankrijk, Duitsland, Nederland, Noorwegen, Portugal, Spanje, Zweden, Zwitserland, en het Verenigd Koninkrijk.

Het meten van waargenomen prestaties

De allereerste variabele van dit onderzoek is de onafhankelijke variabele 'waargenomen

prestaties'. In het theoretisch kader hebben we onze verwachtingen geuit dat de belangrijkste indicator voor prestaties de waargenomen economische prestaties van instituties zijn. In de ESS wordt er één vraag gesteld die gebruikt wordt om waargenomen prestaties te meten. De vraag is '*Hoe tevreden ben je in het geheel met de huidige staat van de economie*' (B30). Op de kaart staan tien antwoordcategorieën die liepen van 'extreem ontevreden' tot en met 'extreem tevreden'.

Het meten van institutioneel vertrouwen

De bovenstaande variabele zal de onafhankelijke variabele en voorspeller zijn van institutioneel vertrouwen. Deze variabele wordt in de dataset gemeten door vijf verschillende vragen die vragen naar het vertrouwen in vijf verschillende instituties. De eerste vraag is '*Vertelt u me alsjeblieft in hoeverre u, met een score van nul tot tien, de volgende instituties vertrouwt. Hierin betekent nul dat u een institutie totaal niet vertrouwt en 10 dat u volledig vertrouwt in deze institutie heeft. Allereerst ..*' (B2-8, ESS). De vraag wordt herhaald voor alle vijf de instituties welke omvatten: het nationale parlement, het rechtssysteem, de politie, de politici en de politieke partijen. Ten slotte wordt dezelfde vraag gesteld voor het Europese parlement. Deze vraag wordt echter niet meegenomen als een meting voor institutioneel vertrouwen omdat we alleen vertrouwen in nationale instituties willen meten. In de analyse zullen we de data van de vijf gebruikte vragen samenvoegen als één variabele die loopt van nul tot tien. Hierin is nul 'totaal geen vertrouwen in instituties' en tien is 'volledig vertrouwen in instituties'. De cronbach's alpha van deze schaal is 0,876, dit betekent dat alle onderdelen van de schaal hetzelfde concept meten. Anders gezegd meet de cronbach's alpha de betrouwbaarheid van de schaal.

Het meten van institutionele politieke participatie

Voor deze variabele zijn zeven vragen beschikbaar om de verschillende vormen van institutionele politieke participatie te meten. De vraag was voor elke vorm van politieke participatie hetzelfde. De vraag luidt: '*Er zijn verschillende manieren om te proberen uw land te verbeteren of te verhelpen dat dingen fout gaan. Heeft u tijdens de laatste twaalf maanden een van de volgende acties ondernomen?*' (B11-17, ESS). De vraag werd herhaald voor de volgende zeven verschillende vormen van politieke participatie: 'Heeft u contact opgenomen met een politicus, overheid of lokale bestuurder?', 'Heeft u gewerkt in een politieke partij of actiegroep?', 'Heeft u een campagne badge/sticker gedragen of vertoond?', 'Heeft u deel

genomen aan petitie?', 'Bent u lid van een politieke partij?', 'Heeft u gewerkt in een andere organisatie of associatie?' en 'Heeft u gestemd tijdens de laatste nationale verkiezingen?'. Alle zeven vragen konden worden beantwoord met 'ja' of 'nee' en de categorieën 'weet ik niet', 'weigeren te antwoorden' of 'geen antwoord gegeven'. Al deze vormen van institutionele participatie zijn verschillende vormen om politieke participatie te uiten. Daarom besluiten wij om deze variabelen niet in een schaal samen te voegen omdat ze geen meting van institutionele politieke participatie als geheel zijn. De verschillende vormen van institutionele politieke participatie worden wel samengevoegd in één variabele zodat we kunnen meten hoeveel mensen op hoeveel manieren institutioneel politiek participeren. Waarbij nul is 'in de laatste twaalf maanden op geen enkele wijze politiek geparticipeerd', ofwel 'nee' op elke vraag en zeven 'in de laatste twaalf maanden op veel verschillende manieren politiek geparticipeerd', ofwel 'ja' op elke vraag. Bij deze variabele moet een opmerking worden gemaakt. In de verschillende landen die mee worden genomen in de analyse zijn verschillende wetten en regels die participatie mogelijk of anders maken dan in andere landen. Het voornaamste voorbeeld is België waar stemmen in de nationale verkiezingen een plicht is (Hooghe & Marien, 2012).

Non-institutionele politieke participatie

Voor non-institutionele politieke participatie zijn minder vragen beschikbaar dan voor institutionele politieke participatie. In totaal maken we gebruik van één vraag. De vraag luidt: *Deelgenomen aan legale publieke demonstratie.* (B13-19, ESS). Op deze vraag konden de volgende antwoorden gegeven worden: 'ja' of 'nee', 'weet ik niet', 'weigeren te antwoorden' of 'geen antwoord gegeven'. Deze variabele wordt gebruikt als maat voor non-institutionele politieke participatie waarbij een 'ja' betekent dat de respondent non institutioneel heeft geparticipeerd en 'nee' dat de respondent niet non-institutioneel heeft geparticipeerd.

Verzorgingsstaatstelsels

Om te bepalen of de verschillende verzorgingsstaat stelsels invloed hebben op de relatie tussen gepercipieerde economische output en institutioneel vertrouwen en de relatie tussen institutioneel vertrouwen en (non-)institutionele politieke participatie delen we de deelnemende landen in in drie verschillende types. Deze types zijn *sociaal-democratische* stelsel, *corporatistische* stelsel en het *liberale* stelsel. Onder het sociaal-democratische stelsel scharen we Denemarken, Finland, Zweden en Noorwegen. Onder het corporatistische stelsel

scharen we België, Duitsland, Nederland, Portugal, Frankrijk en Spanje. Onder het liberale stelsel scharen we Ierland, Verenigd Koninkrijk en Zwitserland. Voor elk verzorgingsstaat stelsel maken we een dummy variabele aan waarmee we in de oorspronkelijke modellen kunnen controleren voor verzorgingsstaat stelsel.

Controle variabelen

In onze modellen controleren we voor enkele variabelen waarvan wij verwachten dat deze het effect (deels) kunnen verklaren. Op deze manier kunnen we het daadwerkelijke effect van onze onafhankelijke variabelen meten. In dit onderzoek zullen we controleren voor leeftijd, opleidingsniveau, geslacht, slachtofferschap van discriminatie, werkloosheid, gevoel over huishoudinkomen en, religie. Voorgaand onderzoek heeft aangetoond dat voorgaande controlevariabelen institutioneel vertrouwen en politieke participatie kunnen verklaren (Verba et al. 1995; Van Deth & Elff, 2004; Desposato & Norrander 2008; Marien et al. 2010; Röder & Mühlau, 2010, Wolfers & Stevensons, 2011). Leeftijd is gemeten als een intervalvariabele van gecalculeerde leeftijd in jaren. Deze variabele loopt van 18 tot 102. We hebben alles lager en hoger dan deze *range* weggehaald omdat we alleen geïnteresseerd zijn in volwassen respondenten die stemgerechtigd zijn. Daarnaast hebben we een respondent die 126 had ingevuld bij leeftijd eruit gehaald omdat wij het onwaarschijnlijk achten dat dit de correcte leeftijd van deze persoon is. Opleidingsniveau is gemeten als een intervalvariabele van het aantal jaren dat de respondent educatie heeft genoten. Bij deze variabele hebben we alle waarden van boven de 30 *missing* gemaakt omdat we het niet waarschijnlijk achten dat mensen meer dan 30 jaar volledige educatie hebben genoten. Hiermee verwijderen we 70 waarnemingen uit onze analyses. Religie wordt gemeten door twee variabelen namelijk een ordinale variabele van kerkbezoek die loopt van 1: ‘nooit’ naar 7: ‘dagelijks’ en een nominale (dichotome) variabele van het wel of niet tot een bepaalde godsdienst horen: hier kan ja of nee op worden geantwoord. Geslacht en etniciteit worden gemeten als dichotome variabelen (met respectievelijk vrouw = 0 en man = 1, geen lid van een etnische minderheidsgroep = 0 en wel lid van etnische minderheidsgroep = 1). Slachtofferschap van discriminatie is gemeten met de volgende vraag ‘Zou je jezelf een lid van een groep noemen die wordt gediscrimineerd in jouw land?’ (C24, ESS). Op deze vraag kan ja (1) of nee (0) geantwoord worden. Werkloosheid is gemeten met de volgende vraag: ‘Wat heb je de afgelopen 7 dagen gedaan: werkloos en actief werkzoekend?’ (F17A, ESS). Op deze vraag kan wel (1) of niet (0) geantwoord worden’. Gevoel over huishoudinkomen wordt gemeten met de volgende vraag: ‘Welke beschrijving

komt het dichtste bij uw gevoel over uw huidige huishoudinkomen? (F42, ESS). Op deze vraag kan op vier verschillende manieren worden geantwoord: 'Erg moeilijk om te leven op huidige inkomen' (1) 'Moeilijk om te leven op huidige inkomen' (2) 'Te leven op huidig inkomen' (3) 'Confortabel leefbaar op huidig inkomen' (4).

Verder kunnen interesse en de mate waarin respondenten politieke instituties begrijpen nog van invloed zijn op institutioneel vertrouwen en politieke participatie. Dit wordt gemeten door de volgende vragen: *'Hoe vaak lijkt de politiek zo ingewikkeld dat u eigenlijk niet kan begrijpen wat er aan de hand is?'* (B2, ESS). De antwoordcategorieën lopen in een schaal van vijf van 'helemaal nooit' tot 'heel vaak'. En *'Hoe moeilijk of makkelijk vindt u het om een politiek standpunt in te nemen?'* (B3, ESS). De antwoordcategorieën hiervan lopen in een schaal van vijf die gaat van 'heel moeilijk' tot 'heel makkelijk'.

Verder zullen we controleren voor sociaal kapitaal wat vaak in verband wordt gebracht met politieke participatie (Hooghe, 2003). In de literatuur worden twee elementen van sociaal kapitaal genoemd die ook worden gemeten in de ESS. Allereerst gegeneraliseerd vertrouwen (Newton, 2007). De aanname is dat mensen die andere mensen vertrouwen eerder collectieve actie zullen ondernemen. In de ESS zijn er drie vragen die gegeneraliseerd vertrouwen meten. De eerste vraag is: *'Algemeen gesproken, zou u zeggen dat de meeste mensen kunnen worden vertrouwd, of dat je niet voorzichtig genoeg kan zijn?'* (A8, ESS). De tweede vraag is: *'Denkt u dat de meeste mensen gebruik van u zullen maken als ze de kans krijgen of zouden ze eerlijk zijn?'* (A9, ESS). En ten slotte: *'Zou u zeggen dat de meeste mensen het merendeel van de tijd hulpvaardig proberen te zijn of zullen zij voornamelijk voor zichzelf zorgen?'* (A10, ESS).

Het tweede element is het netwerk (Newton, 2007). Mensen kunnen via netwerken worden gemobiliseerd tot collectieve actie en daarmee tot politieke participatie. In de ESS worden twee vragen gesteld waarmee we de netwerken van de respondenten meten. Allereerst de vraag of mensen lid zijn van een vakbond of soortgelijke organisatie. Deze luidt: *'Bent u lid of bent u ooit lid geweest van een vakbond of soortgelijke organisatie?'* (F30, ESS). Vakbonden zijn een vorm van formele netwerken die vaak mensen zullen mobiliseren tot politieke participatie. Als tweede zijn er informele netwerken die een bron van collectieve actie kunnen vormen. Mensen kunnen vrienden en familie vragen om hen te steunen in de vorm van collectieve actie die zij zelf organiseren of steunen. De vraag luidt: *'Hoe vaak ontmoet u uw vrienden, familie of collega's sociaal gezien?'* (C2, ESS).

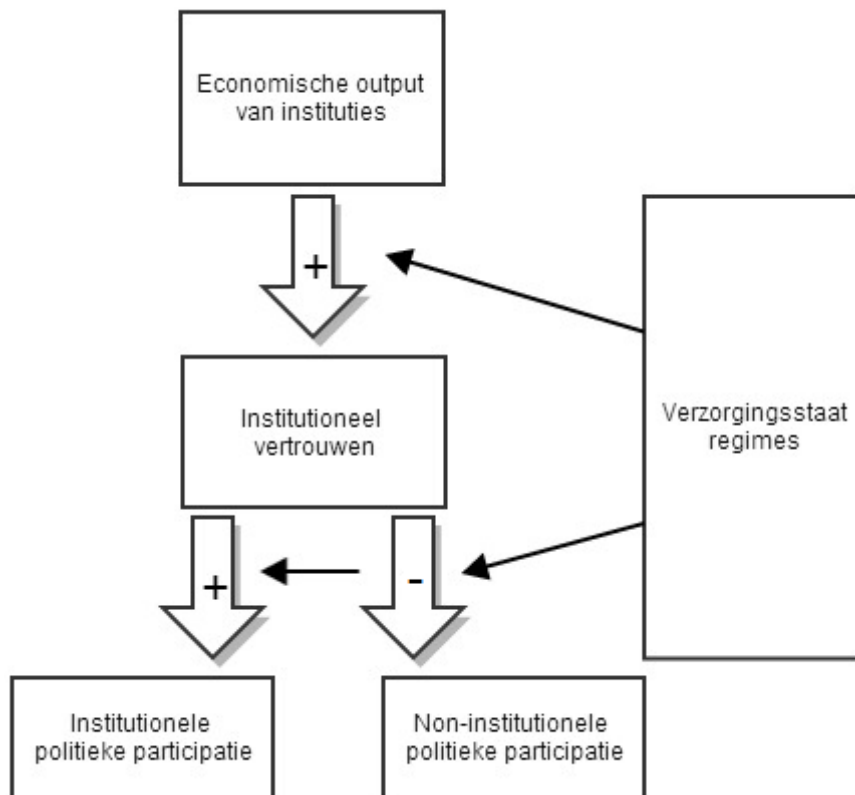
In onze analyses maken we onderscheid tussen 'demografische' en 'theoretische' controlevariabelen. De demografische controlevariabelen zijn vooral persoonskenmerken

waarvoor we controleren om na te gaan of verbanden niet door verschillen in persoonskenmerken worden verklaard. Onze theoretische controlevariabelen zijn onder andere de stellingen wat betreft de “goedheid” van de mens. Deze stellingen omvatten de eerlijkheid, hulpvaardigheid en betrouwbaarheid van mensen. Institutioneel vertrouwen en politieke participatie kan worden gemedieerd door deze beelden over andere mensen. Als men andere mensen niet vertrouwt, is het mogelijk dat diegene ook instituties niet vertrouwt omdat instituties de uitvoering aan *agents* overlaten. *Agents* zijn vaak personen die werken voor maatschappelijke organisaties die instituties belichamen. Het meest duidelijke voorbeeld is de politiek. Een laag vertrouwen in de goedheid van de mens kan het vertrouwen schaden jegens politici. Deze drie stellingen zijn samengevoegd in één schaal met een cronbach’s alpha van 0.745. Ten tweede zijn er drie stellingen betreffende politieke interesse, de complexiteit van de politiek en de moeite die mensen hebben om standpunten te vormen over politieke en maatschappelijke problemen. De mate waarin mensen de politiek begrijpen en willen begrijpen is een mogelijke verklaring waarom mensen wel of niet politiek willen en gaan participeren. Daarom controleren we in een apart model voor deze stellingen en deze schaal.

Methode

In deze analyses zullen we in totaal twee verschillende multipele regressies uitvoeren en één logistische regressie. Daarnaast controleren we bij elke regressie, met uitzondering van de logistische regressie, voor het non-lineaire verband. We controleren hiervoor in verband met onze grote hoeveelheid waarnemingen. In een dataset waarin er zoveel respondenten zijn opgenomen is de zogenaamde ‘ruis’ kleiner dan bij kleinschalige surveys. Hierdoor is het nauwkeuriger vast te leggen of er non-lineaire verbanden bestaan. Van elk model zullen we uiteindelijk alleen het volledige model inclusief demografische en controlevariabelen presenteren.

Figuur 3.1: *Theoretisch model van gerpercipieerde economische output tot politieke participatie, gemedieerd door institutioneel vertrouwen en gemodereerd door de verzorgingsstaat stelsels.*

Allereerst het eerste model dat institutioneel vertrouwen meet op basis van economische output van instituties. Dit model meet in hoeverre institutioneel vertrouwen in de verschillende Europese landen afhangt van economische output gegenereerd door instituties. In deze vergelijking is EO een vector voor de economische output en IV een vector voor institutioneel vertrouwen. We stellen de volgende vergelijking op:

$$IV_i = a + b * EO_i + b * EO^2 + e_i$$

Waarin b de coëfficiënt is en e de errorterm is. De vergelijking voor het tweede model is een soortgelijke vergelijking. Dit tweede model meet het verband tussen institutioneel vertrouwen en institutionele en non-institutionele politieke participatie. De vergelijking is als volgt:

$$PP_i = a + b * IV_i + b * IV^2 + e_i$$

Hierin is PP de vector voor politieke participatie, IV de vector voor institutioneel vertrouwen, b de coëfficiënt en e de errorterm. Binnen dit model maken we onderscheid tussen institutionele politieke participatie en non-institutionele politieke participatie. Om deze reden kunnen we de bovenstaande vergelijking in twee bijna identieke vergelijkingen opstellen met twee verschillende afhankelijke variabelen. Voor institutionele politieke participatie:

$$PP_{ii} = a + b * IV_i + b * IV^2 + e_i$$

En voor non-institutionele politieke participatie:

$$PP_{ni} = a + b * IV_i + b * IV^2 + e_i$$

Waarin PP_i staat voor institutionele politieke participatie en PP_n voor non-institutionele politieke participatie, b voor de coëfficiënt en e de errorterm is. Het laatste model meet het effect van de verschillende verzorgingsstaat stelsels op allebei de bovenstaande modellen. In totaal zijn er drie verschillende stelsels die we in de analyse gebruiken als dummyvariabele. Dit model bestaat vervolgens uit verschillende vergelijkingen die apart de effecten van elk van de bovenstaande modellen meet. De eerste is:

$$IV_i = a + b * EO_i + b * Re_i + b * EO^2 + b * (EO_i * Re_i) + e_i$$

Waarin IV de vector voor institutioneel vertrouwen is, EO de vector voor economische output, Re de vector voor de verschillende verzorgingsstaat stelsels is, b de coëfficiënten en e de errorterm. Voor het tweede model hebben we twee identieke vergelijkingen met andere afhankelijke variabelen.

Voor institutionele politieke participatie:

$$PP_{ii} = a + b * IV_i + b * Re_i + b * IV^2 + b * (IV_i * Re_i) + e_i$$

en voor non-institutionele politieke participatie:

$$PPni = a + b * IVi + b * Rei + b * IV^2 + b * (IVi * Rei) ei$$

Waarin PPi de vector voor institutionele politieke participatie is, PPn de vector voor non-institutionele politieke participatie is, IV de vector voor institutioneel vertrouwen is, Re de vector voor de verschillende verzorgingsstaat stelsels is, b de coëfficiënt en e de errorterm. Wat betreft non-institutionele politieke participatie moet de regressie vergelijking worden ingevuld in de vergelijking van een logistische regressie. De logistische regressie berekent de kans dat de afhankelijke variabele voorkomt bij een bepaalde waarde van de onafhankelijke variabele. De vergelijking is als volgt:

$$P(y = 1) = \frac{e^x}{(1 + e^x)}$$

In deze vergelijking staat $P(y=1)$ voor de kans op de afhankelijke variabele, e is het vaststaande getal die als factor dient voor x en 'tot de macht x ' is de lineaire regressie van het model. Als we vervolgens het model invullen met onze variabelen dan ziet dat er als volgt uit:

$$P(PPn = 1)_i = \frac{e^{a + b*IVi + b*Rei + b*IV^2 + b*(IVi*Rei) + ei}}{1 + e^{a + b*IVi + b*Rei + b*IV^2 + b*(IVi*Rei) + ei}}$$

Bij elk model hebben we gecontroleerd voor invloedrijke waarnemingen. De controle die hiervoor werd gebruikt was de Cook's afstand. De Cook's afstand wordt vaak in lineaire regressies gebruikt om te bepalen hoe invloedrijk een individuele waarneming is (Kim & Storer, 1996). De vuistregel voor deze controle is dat aan de hand van berekening ($N/4$) de waarde wordt berekend die bepaalt welke waarde invloedrijk is en welke niet. Aan de hand van deze berekening zouden we echter ruim 4000 respondenten uit de analyse moeten weglaten. Het weglaten van zo veel respondenten zou niet te verantwoorden zijn en daarom kiezen wij voor een minder strenge waarde van .0005 om zo de meest invloedrijke gevallen te elimineren uit onze analyses, zonder de statistische kracht van de analyses aan te tasten.

In dit onderzoek hanteren wij voor alle drie de modellen een alpha van .01 in verband met de grootte van de groep respondenten die in dit onderzoek worden gebruikt. Bij een gehanteerde .05 zou de kans op een 'type-1' fout te groot zijn. Daarom kiezen wij er in dit onderzoek voor om zeker te zijn van de verbanden die we wel vinden, in plaats van het onterecht aannemen van onze hypothesen.

Resultaten

Institutioneel vertrouwen

Er zijn verschillende regressies uitgevoerd om te onderzoeken door welke variabelen institutioneel vertrouwen wordt beïnvloed.

Tabel 4.1: *gepercipieerde economische output bij institutioneel vertrouwen*

	Ronde 1 – 2002	Ronde 2 - 2004	Ronde 3 - 2006	Ronde 4 - 2008
Model 1: Alleen hoofdeffecten	F (3, 19169) = 2045.04, R ² = .24, p<.001	F (3, 16675) = 2073.41, R ² = .27, p<.001	F (3, 20278) = 2953.91, R ² = .304, p<.001	F (3, 21185) = 2481.00, R ² = .26, p<.001
Model 2: met interacties	$\Delta R^2 = .008, \Delta F = 81.77, p < .001$	$\Delta R^2 = .014, \Delta F = 137.79, p < .001$	$\Delta R^2 = .005, \Delta F = 65.91, p < .001$	$\Delta R^2 = .015, \Delta F = 173.50, p < .001$
Model 3: Met demografische controlevariabelen	$\Delta R^2 = .042, \Delta F = 159.07, p < .001$	$\Delta R^2 = .042, \Delta F = 186.98, p < .001$	$\Delta R^2 = .023, \Delta F = 128.50, p < .001$	$\Delta R^2 = .050, \Delta F = 271.16, p < .001$
Model 4: met theoretische controlevariabelen	$\Delta R^2 = .093, \Delta F = 715.86, p < .001$	$\Delta R^2 = .085, \Delta F = 588.72, p < .001$	$\Delta R^2 = .073, \Delta F = 614.19, p < .001$	$\Delta R^2 = .091, \Delta F = 799.12, p < .001$

In tabel 4.1 zijn de F waarden, R-square veranderingen en significantieniveau's van de verschillende modellen te zien. In model 1 staan alleen de hoofdeffecten van gepercipieerde economische output op institutioneel vertrouwen en de verschillende verzorgingsstaat stelsels. In tabel 4.1 is te zien dat model 1 in alle rondes significant de mate van institutioneel vertrouwen verklaart. In model 2 worden de interactietermen van de drie verschillende verzorgingsstaat stelsels toegevoegd. Deze interactietermen controleren voor het effect van de drie verschillende verzorgingsstaat stelsels (liberaal, corporatistisch en sociaal-democratisch) op de relatie tussen gepercipieerde economische output en institutioneel vertrouwen. Na het toevoegen van deze interactietermen verklaart het model de mate van institutioneel vertrouwen significant beter in alle rondes in vergelijking met model 1. In model 3 worden de demografische controlevariabelen toegevoegd. Dit zijn variabelen die gaan over algemene persoonskenmerken zoals opleiding, geslacht en leeftijd. Zo gaan we na of verschillen die we vinden veroorzaakt worden door verschillen in persoonskenmerken of niet. Model 3 verklaart de mate van institutioneel vertrouwen significant beter in alle rondes dan model 2. In model 4 worden de theoretische controlevariabelen toegevoegd. Deze theoretische variabelen gaan over vertrouwen in mensen, politieke interesse en politieke vaardigheden. Deze hebben een sterkere theoretische basis dan de demografische variabelen waarom ze de afhankelijke

variabelen kunnen verklaren. Na toevoeging van deze variabelen verklaart het model in alle rondes institutioneel vertrouwen significant beter. Omdat model 4 van alle modellen het beste de mate van institutioneel vertrouwen voorspelt gebruiken we dit model voor onze regressie.

Tabel 4.2 Regressie gepercipieerde economische output bij institutioneel vertrouwen met demografische en theoretische controlevariabelen.

	Ronde 1 – 2002	Ronde 2 – 2004	Ronde 3 – 2006	Ronde 4 – 2008
<i>Hoofdeffecten</i>				
Economische Output Liberaal (referentie-variabele)	.257 (.010)***	.281 (.011)***	.354 (.011) ***	.235 (.009) ***
<i>Sociaal-democratisch</i>	.267 (.038)***	.069 (.044)	.377 (.040) ***	.194 (.038) ***
<i>Corperatistisch</i>	-.147 (.031) ***	.092 (.032) **	.153 (.030) ***	-.102 (.029) ***
<i>Interactie-effecten</i>				
Economische output x corperatistisch	-.031 (.013) **	-.009 (.013)	-.066 (.012) ***	-.012 (.012)
Economische output x <i>sociaal-democratisch</i>	.027 (.014)	.035 (.015) *	.000 (.013)	.160 (.012) ***
Economisch output ²	-.009 (.004) *	-.004 (.004)	-.011 (.003) **	-.019 (.003) ***
Economische output ² x <i>Sociaal-democratisch</i>	-.012 (.005) *	-.018 (.005)	-.005 (.004)	-.004 (.004)
Economische output ² x <i>Corporatistisch</i>	-.002 (.004)*	-.028 (.004)***	-.001 (.004)	-.005 (.004)
<i>Demografische controlevariabelen</i>				
Ontmoeten van vrienden/familie	.005 (.008)	-.008 (.008)	.011 (.008)	.022 (.007) **
Behoort tot religieuze denominatie	-.190 (.027) ***	-.180 (.029)***	-.118 (.025) ***	-.146 (.025) ***
Kerkbezoek	-.016 (.009)	.029 (.009) **	.005 (.008)	.016 (.008)
Leeftijd in jaren	.001 (.001)	.002 (.001) *	.001 (.001)	-.001 (.001)
Jaren opleiding	.013 (.003) ***	.000 (.003)	.004 (.003)	.013 (.003) ***
Geslacht	.013 (.023)	-.084 (.024) **	-.157 (.022) ***	-.089 (.021) ***
Lid van een vakbond	-.081 (.025) **	-.133 (.027) ***	-.135 (.025) ***	-.128 (.025) ***
Lid van etnische minderheid	.228 (.065) ***	.338 (.065) ***	.252 (.056) ***	.389 (.053) ***
Werkloos en werkzoekend	.049 (.061)	.130 (.059) *	.136 (.058) *	-.078 (.054)
Discriminatie	-.401 (.048) ***	-.381 (.053) ***	-.287 (.045) ***	-.262 (.043)***
Gevoel over huishoudinkomen	.111 (.016) ***	.128 (.016) ***	.035 (.015) *	.090 (.015) ***
<i>Theoretische controlevariabelen</i>				
Mensen zijn goed	.310 (.007) ***	.296 (.007) ***	.281 (.007) ***	.315 (.006) ***
Politieke interesse	.284 (.015) ***	.275 (.016) ***	.270 (.014) ***	.278 (.014) ***
Complexiteit politiek	-.077 (.012) ***	-.071 (.013) ***	-.072 (.011) ***	-.067 (.011) ***
Moeite politiek standpunt innemen	.033 (.012) **	.018 (.013)	.037 (.012) **	.044 (.012) ***

* (p< .05) ** (p<.01) *** (p<.001), tussenhaakjes de standaardfout

In tabel 4.2 zijn de resultaten van de regressie van gepercipieerde output bij institutioneel vertrouwen met interactie-effecten, demografische controlevariabelen en theoretische

controlevariabelen te zien. In tabel 4.2 is te zien dat economische output een positief effect heeft op institutioneel vertrouwen. Dit effect is sterk en significant voor alle rondes. In tabel 4.2 is ook te zien dat het hoofdeffect van het *sociaal-democratische* verzorgingsstaat stelsel positief is. Dit effect is echter niet significant in ronde twee. Daarnaast is in tabel 4.2 te zien dat het hoofdeffect van het corporatistische verzorgingsstaat stelsel verschillend is in de verschillende rondes, in ronde één en ronde vier is deze negatief en in ronde twee en ronde drie is dit effect positief. Deze effecten zijn echter wel in alle rondes sterk significant. Dit is opmerkelijk omdat er grote verschillen te zien zijn in de verschillende rondes. In tabel 4.2 is te zien dat de interactie-effecten van de verschillende verzorgingsstaat stelsels en de non-lineaire (interactie) effecten in sommige rondes wel en in sommige rondes niet significant zijn. Zo is het interactie-effect van het corporatistische verzorgingsstaat stelsel op de relatie tussen gepercipieerde economische output en institutioneel vertrouwen negatief in alle rondes maar alleen significant in ronde één en ronde drie. Het interactie-effect van het *sociaal-democratisch* verzorgingsstaat stelsel op de relatie tussen gepercipieerde economische output en institutioneel vertrouwen is positief maar alleen significant in ronde vier. Het non-lineaire effect van gepercipieerde economische output op institutioneel vertrouwen is negatief. Dit effect is marginaal significant in ronde één en significant in ronde drie en ronde vier. Het non-lineaire interactie-effect van het corporatistische verzorgingsstaat stelsel is negatief, dit effect is echter alleen marginaal significant in ronde één en niet significant in de andere rondes. Het non-lineaire interactie-effect van het *sociaal-democratische* verzorgingsstaat stelsel is negatief, dit effect is significant in ronde twee en niet significant in andere rondes.

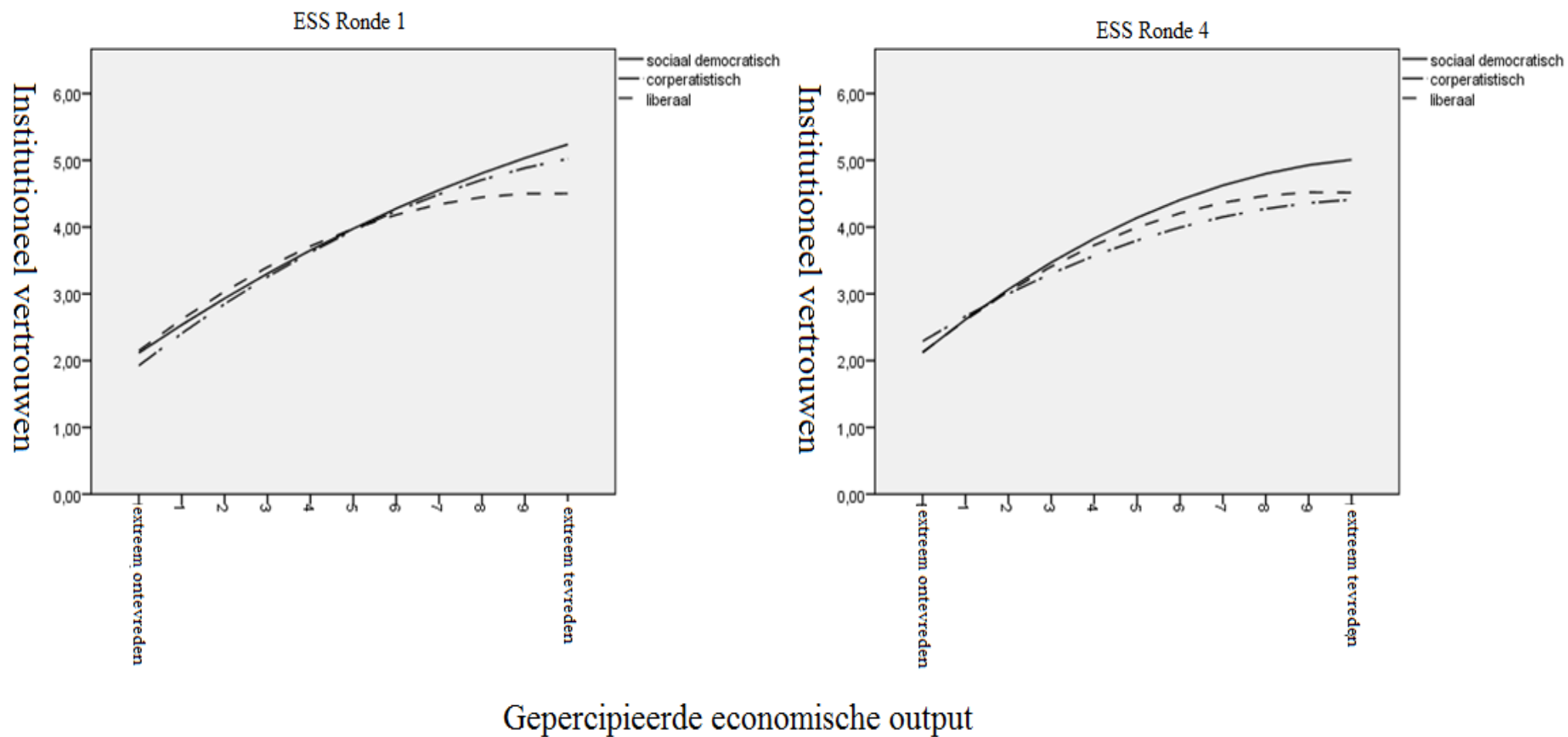
Bij de demografische controlevariabelen zijn in tabel 4.2 een aantal opvallende resultaten te zien. Zo is te zien dat lidmaatschap van een vakbond een sterk negatief effect heeft op institutioneel vertrouwen. Dit effect is significant in alle rondes. Lidmaatschap van een etnische minderheidsgroep heeft een sterk positief effect op institutioneel vertrouwen, dit effect is significant in alle rondes. Lidmaatschap van een groep die gediscrimineerd wordt, heeft juist een sterk negatief effect op institutioneel vertrouwen en dit effect is significant in alle rondes. Een goed gevoel over huishoudinkomen heeft een positief effect op institutioneel vertrouwen. Dit effect is significant in ronde één, twee, en vier en marginaal significant in ronde drie.

De theoretische controlevariabelen hebben significante effecten op institutioneel vertrouwen. De perceptie van de goedheid van mensen heeft een significant en positief effect op

institutioneel vertrouwen in alle rondes. Politieke interesse heeft ook een significant en positief effect op institutioneel vertrouwen in alle rondes. Perceptie over de complexiteit van de politiek heeft een significant negatief effect op institutioneel vertrouwen in alle rondes. De moeite die iemand heeft op een politiek standpunt in te nemen heeft een positief effect op institutioneel vertrouwen. Dit effect is in ronde twee geen significant effect en wel significant in de andere rondes.

In Figuur 4.1 is te zien dat institutioneel vertrouwen in alle verzorgingsstaat stelsels lager is naarmate de perceptie van de economische output negatiever is. Dit vertrouwen stijgt dan naarmate deze perceptie positiever wordt. Deze stijging is niet lineair en vlakt steeds verder af bij elke verdere stijging van tevredenheid over de economische output. Deze grafieken suggereren dus het bestaan van een non-lineair verband tussen economische output en institutioneel vertrouwen maar dit verband is niet gevonden in tabel 4.2 en is dus het resultaat van niet significante statistische ruis. Verder kunnen we zien dat het institutionele vertrouwen bij extreme ontevredenheid over economische output ongeveer gelijk is in alle verzorgingsstaat stelsels maar dat deze verder uiteen loopt naarmate de tevredenheid toeneemt. Institutioneel vertrouwen is bij een hoge tevredenheid over de economische output hoger in *sociaal-democratische* landen dan in *corperatistische* of *liberale* landen. Het effect van gepercipieerde economische output op institutioneel vertrouwen lijkt dus sterker in het *sociaal-democratische* verzorgingsstaat stelsel. Een opvallende verandering in de grafiek van ronde vier in vergelijking met de grafiek van ronde één is dat in ronde één het *corperatistische* verzorgingsstaatregime het laagste scoort op institutioneel vertrouwen bij goede (7) tot extreme tevredenheid (10) over economische output terwijl in ronde vier het *liberale* verzorgingsstaatregime het laagste scoort op institutioneel vertrouwen bij goede tot extreme tevredenheid.

Figuur 4.1 grafieken economische output bij institutioneel vertrouwen en verzorgingsstaatstelsels.

Institutionele politieke participatie

Figuur 4.3: *Institutioneel vertrouwen bij institutionele politieke participatie*

	Ronde 1 - 2002	Ronde 2 - 2004	Ronde 3 - 2006	Ronde 4 - 2008
Model 1: alleen hoofdeffecten	F (3, 18046) = 242.04, R ² = .039, p < .001	F (3, 18046) = 242.04, R ² = .049, p < .001	F (3, 18808) = 310.32, R ² = .047, p < .001	F (3, 19510) = 141.11, R ² = .050, p < .001
Model 2: met interacties	$\Delta R^2 = .002$, $\Delta F = 19.84$, p = .396	$\Delta R^2 = .005$, $\Delta F = 41.76$, p = .060	$\Delta R^2 = .005$, $\Delta F = 52.97$, p = .887	$\Delta R^2 = .007$, $\Delta F = 74.21$, p = .059
Model 3: met demografische variabelen	$\Delta R^2 = .121$, $\Delta F = 426,93$, p > .001	$\Delta R^2 = .153$, $\Delta F = 471,49$, p > .001	$\Delta R^2 = .153$, $\Delta F = 568,09$, p > .001	$\Delta R^2 = .161$, $\Delta F = 633,98$, p > .001
Model 4: met theoretische variabelen	$\Delta R^2 = .070$, $\Delta F = 395,96$, p > .001	$\Delta R^2 = .064$, $\Delta F = 318,86$, p > .001	$\Delta R^2 = .066$, $\Delta F = 397,07$, p > .001	$\Delta R^2 = .062$, $\Delta F = 389,59$, p > .001

In tabel 4.3 zijn de F waarden, R-square veranderingen en significantie niveaus van de verschillende modellen van institutioneel vertrouwen bij institutionele politieke participatie te zien. Model 1 is het model waar alleen de hoofdeffecten van institutioneel vertrouwen op institutionele politieke participatie en de verschillende verzorgingsstaat stelsels te zien. In tabel 4.1 is te zien dat model 1 in alle rondes institutioneel vertrouwen significant de hoeveelheid van de verschillende vormen waarop men institutioneel politiek participeert verklaart. In model 2 worden de interactietermen van de drie verschillende verzorgingsstaat stelsels toegevoegd. Deze interactietermen controleren voor het effect van de drie verschillende verzorgingsstaat stelsels (liberaal, corporatistisch en sociaal- democratisch) op de relatie tussen institutioneel vertrouwen en institutionele politieke participatie. Na het toevoegen van deze interactietermen verklaart het model de hoeveelheid van de verschillende vormen waarop men institutioneel politiek participeert significant beter in alle rondes in vergelijking met model 1. In model 3 worden de demografische controlevariabelen toegevoegd. Dit zijn variabelen die gaan over algemene persoonskenmerken zoals opleiding, geslacht en leeftijd. Zo gaan we na of verschillen die we vinden veroorzaakt worden door verschillen in persoonskenmerken of niet. Model 3 verklaart de hoeveelheid van de verschillende vormen waarop men institutioneel politiek participeert significant beter in alle rondes dan model 2. In model 4 worden de theoretische controlevariabelen toegevoegd. Deze theoretische variabelen gaan over vertrouwen in mensen, politieke interesse en politieke vaardigheden en hebben een sterkere theoretische basis dan de demografische variabelen waarom ze de afhankelijke variabelen kunnen verklaren. Na toevoeging van deze variabelen verklaart het model in alle rondes de hoeveelheid van de verschillende vormen waarop men institutioneel politiek participeert significant beter. Omdat model 4 van alle modellen het

beste de verschillende vormen van institutionele politieke participatie waarin geparticipeerd wordt verklaart gebruiken we dit model voor de regressie.

Tabel 4.4 regressie institutioneel vertrouwen bij institutionele politieke participatie met demografische en theoretische controlevariabelen.

	Ronde 1 - 2002	Ronde 2 – 2004	Ronde 3 – 2006	Ronde 4 – 2008
<i>Hoofdeffecten</i>				
Institutioneel vertrouwen	.030 (.009) ***	.047 (.009)***	.023 (.009) **	.041 (.009) ***
Liberaal (referentie-variabele)	-	-	-	-
<i>Sociaal-democratisch</i>	.064 (.031) *	-.057 (.032)	.097 (.029) **	.143 (.029) ***
<i>Interactie-effecten</i>				
Corperatistisch Institutioneel vertrouwen ² x corperatistisch Institutioneel vertrouwen ² x <i>sociaal-democratisch</i> democratisch	-.005 (.026)	.015 (.027)	.091 (.025) ***	.158 (.024) ***
Institutioneel vertrouwen ² x <i>sociaal-democratisch</i> democratisch	-.009 (.012)	-.009 (.013)	.016 (.012)	-.018 (.012)
Institutioneel vertrouwen ² x <i>sociaal-democratisch</i> democratisch	.015 (.013)	-.009 (.013)	.030 (.012) *	.010 (.012)
Institutioneel vertrouwen ² x corperatistisch Institutioneel vertrouwen ² x <i>sociaal-democratisch</i>	.003 (.003)	.005 (.004)	.004 (.003)	.011 (.004) **
Institutioneel vertrouwen ² x corperatistisch Institutioneel vertrouwen ² x <i>sociaal-democratisch</i>	-.003 (.005)	-.010 (.005)	-.005 (.005)	-.010 (.005) *
Institutioneel vertrouwen ² x <i>sociaal-democratisch</i>	-.002 (.005)	-.002 (.005)	-.000 (.005)	-.003 (.005)
<i>Demografische controlevariabelen</i>				
Ontmoeten van vrienden/familie	.074 (.006)***	.074 (.006) ***	.089 (.006) ***	.076 (.006) ***
Behoort tot religieuze denominatie	-.002 (.021)	.007 (.022)	.036 (.020)	.076 (.019) ***
Kerkbezoek	-.040 (.007) ***	-.031 (.007) ***	-.051 (.006) ***	-.045 (.006) ***
Leeftijd in jaren	.007 (.001) ***	.004 (.001) ***	.004 (.001) ***	.005 (.001) ***
Jaren opleiding	.038 (.003) ***	.038 (.003) ***	.040 (.002) ***	.038 (.002) ***
Geslacht	.000 (.018)	.002 (.019)	-.027 (.017)	-.051 (.017) **
Lid van een vakbond	-.310 (.020) ***	-.413 (.021) ***	-.439 (.019) ***	-.436 (.019) ***
Lid van etnische minderheid	-.158 (.056) **	-.253 (.055) ***	-.231 (.047) ***	-.188 (.047) ***
Werkloos en werkzoekend	-.106 (.049) *	-.109 (.045) *	-.061 (.047)	-.078 (.044)
Discriminatie	.304 (.038) ***	.377 (.042) ***	.254 (.036) ***	.243 (.035) ***
Gevoel over huishoudinkomen	.041 (.013) **	.029 (.013) *	.005 (.012)	.033 (.011) **
<i>Theoretische controlevariabelen</i>				
Mensen zijn goed	.026 (.006) ***	.027 (.006) ***	.022 (.005) ***	.030 (.005) ***
Politieke interesse	.373 (.012) ***	.352 (.012) *	.351 (.011) ***	.352 (.011) ***
Complexiteit politiek	-.032 (.009) **	-.066 (.010) ***	-.032 (.008) ***	-.007 (.008)
Moeite politiek standpunt innemen	-.083 (.009) ***	.018 (.013)	-.073 (.012) ***	-.073 (.009) ***

* (p< .05) ** (p<.01) *** (p<.001), tussenhaakjes de standaardfout

In tabel 4.4 zijn de resultaten van de regressie van institutioneel vertrouwen bij institutionele politieke participatie met interactie-effecten, demografische controlevariabelen en theoretische controlevariabelen te zien. In tabel 4.4 is te zien dat institutioneel vertrouwen een positief en significant effect heeft op institutionele politieke participatie in alle rondes. In tabel 4.4 is ook te zien dat het hoofdeffect van het *sociaal-democratische* verzorgingsstaat stelsel positief is. Dit effect is echter niet significant in ronde twee en slechts marginaal significant in ronde één, in ronde drie en vier is dit effect wel significant. Daarnaast is in tabel 4.4 te zien dat het hoofdeffect van het corporatistische verzorgingsstaat stelsel verschillend is in de verschillende rondes, in ronde één is deze negatief en in ronde twee, drie, en vier is dit effect positief. Deze effecten zijn in ronde één en twee niet significant en in ronde drie en vier sterk significant. In tabel 4.4 is te zien dat de interactie-effecten van de verschillende verzorgingsstaat stelsel en de non-lineaire (interactie) effecten over het algemeen niet significant zijn. Het interactie-effect van het corporatistische verzorgingsstaat stelsel op de relatie tussen institutioneel vertrouwen en institutionele politieke participatie negatief is in alle rondes, behalve ronde drie waar het effect positief is. Dit effect is in geen enkele ronde significant. Het interactie-effect van het *sociaal-democratisch* verzorgingsstaatsregime op de relatie tussen institutioneel vertrouwen en institutionele politieke participatie is positief behalve in ronde twee waar het effect negatief is maar dit effect is alleen marginaal significant in ronde drie en niet significant in de andere rondes. Het non-lineaire effect van institutioneel vertrouwen op institutionele politieke participatie is positief. Dit effect is alleen significant in ronde vier. Het non-lineaire interactie-effect van het corporatistische verzorgingsstaat stelsel is negatief. Dit effect is echter alleen marginaal significant in ronde vier en niet significant in andere rondes. Het non-lineaire interactie-effect van het *sociaal-democratische* verzorgingsstaat stelsel is negatief, dit effect is in geen enkele ronde significant.

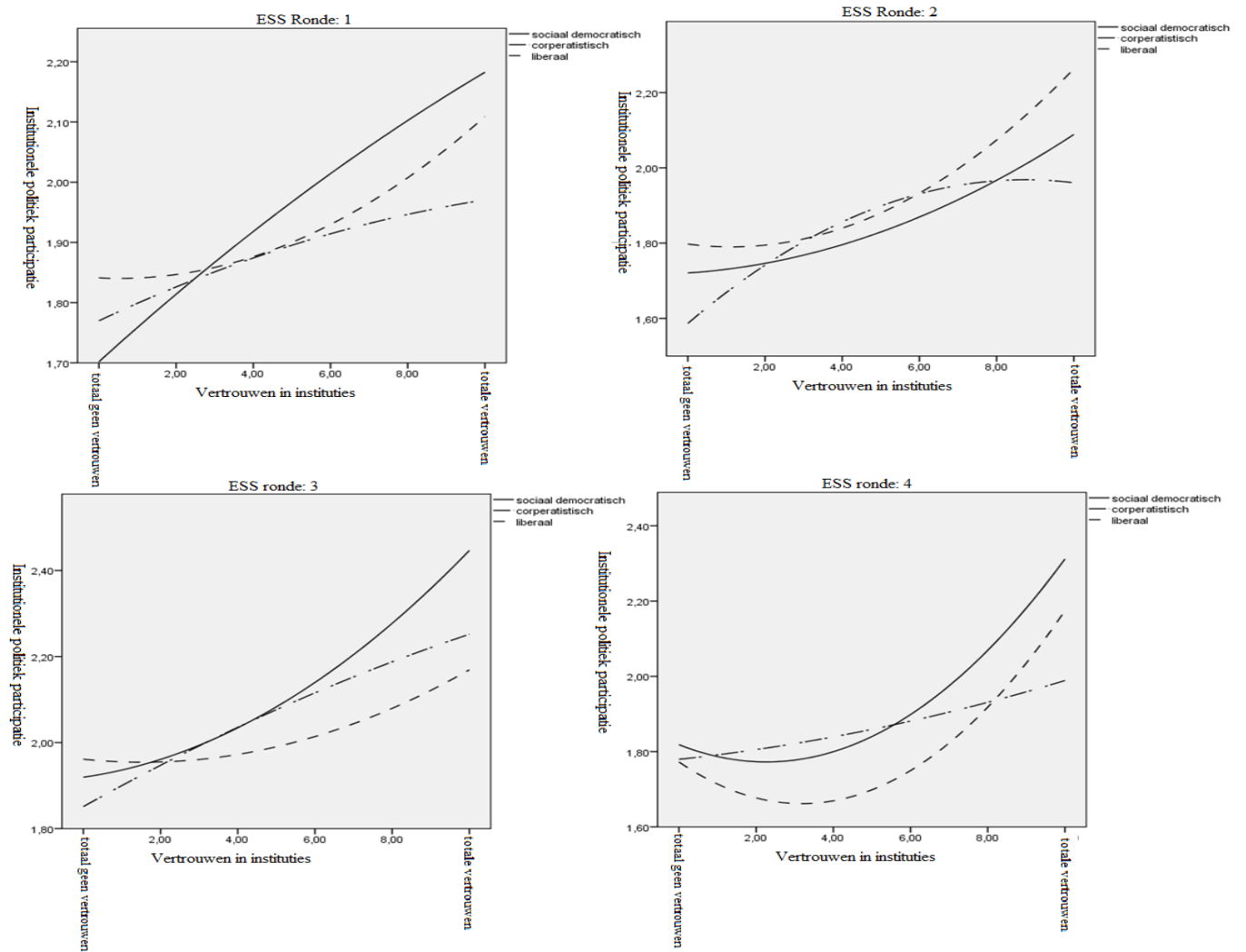
Bij de demografische controlevariabelen zijn in tabel 4.4 een aantal opvallende resultaten te zien. Het bezoeken van familie en vrienden heeft een positief en significant effect op institutionele politieke participatie in alle rondes. Lidmaatschap van een vakbond heeft een sterk negatief effect op institutionele politieke participatie. Dit effect is significant in alle rondes. Lidmaatschap van een etnische minderheidsgroep heeft een sterk negatief effect op institutionele politieke participatie. Dit effect is significant in alle rondes. Lidmaatschap van een groep die gediscrimineerd wordt heeft juist een sterk positief effect op institutionele

politieke participatie en dit effect is significant in alle rondes. Kerkbezoek heeft een significant negatief effect op institutionele politieke participatie in alle rondes.

De theoretische controlevariabelen hebben significante effecten op institutionele politieke participatie. De perceptie van de goedheid van mensen heeft in alle rondes een significant en positief effect op institutionele politieke participatie. Politieke interesse heeft ook een positief effect op institutionele politieke participatie. Dit effect is sterk significant in alle rondes behalve ronde twee waar het effect slechts marginaal significant is. Perceptie over de complexiteit van de politiek heeft een significant negatief effect op institutionele politieke participatie in rondes één, twee en drie. In ronde vier is dit effect ook negatief maar in ronde vier is dit niet significant. De moeite die iemand heeft om een politiek standpunt in te nemen heeft een negatief effect op institutionele politieke participatie. Dit effect is niet significant in ronde twee en wel significant in de andere rondes.

In figuur 4.2 zien we voor alle rondes de verbanden die ook gevonden zijn in tabel 4.4. Het lijkt alsof er sprake is van grote interactie en non-lineaire verbanden aangezien de lijnen niet recht verlopen. Deze verbanden zijn echter het resultaat van ruis want in tabel 4.4 is te zien dat de interactie en non-lineaire verbanden niet significant zijn. Als er rekening wordt gehouden met een onzekerheidsmarge in de resultaten zijn de resultaten vrij constant over de tijd en zijn de verschillen tussen de verschillende verzorgingsstaat stelsels niet significant zoals in tabel 4.4 ook te zien is.

Figuur 4.2 Grafiek institutioneel vertrouwen bij institutionele politieke participatie

Non-institutionele politieke participatie

Tabel 4.5: institutioneel vertrouwen bij non-institutionele politieke participatie

	Ronde 1 - 2002	Ronde 2 - 2004	Ronde 3 - 2006	Ronde 4 - 2008
Model 1: alleen hoofdeffecten	$\chi^2(8, 19107) = 8.20, p = .414$	$\chi^2(8, 16638) = 8.24, p = .410$	$\chi^2(8, 20262) = 4.35, p = .825$	$\chi^2(8, 21174) = 6.10, p = .636$
Model 2: met interacties	$\chi^2(8, 19107) = 8.20, p = .414$	$\chi^2(8, 16638) = 8.24, p = .410$	$\chi^2(8, 20262) = 4.35, p = .825$	$\chi^2(8, 21174) = 6.100, p = .636$
Model 3: met demografische variabelen	$\chi^2(8, 20107) = 13.53, p = .095$	$\chi^2(8, 16636) = 14.64, p = .067$	$\chi^2(8, 20262) = 10.32, p = .244$	$\chi^2(8, 21174) = 16.00, p = .042$
Model 4: met theoretische variabelen	$\chi^2(8, 19102) = 2.75, p = .949$	$\chi^2(8, 16633) = 17.52, p = .027$	$\chi^2(8, 20259) = 17.16, p = .028$	$\chi^2(8, 21169) = 4.53, p = .807$

In tabel 4.5 zijn de chi-square waardes weergegeven voor elk opeenvolgend model van de logistische regressie die is uitgevoerd om te bepalen of institutioneel vertrouwen een goede voorspeller is voor non-institutionele politieke participatie. De chi-square waardes geven aan of het model een geschikt model is om naar de realiteit te kijken. In het eerste model zijn slechts de hoofdeffecten van institutioneel vertrouwen en de verschillende verzorgingsstaat stelsels opgenomen. Bij dit model zien we dat geen van de chi-square waardes significant zijn over de verschillende rondes heen. Dit betekent dat het model op zich geen goede manier is om aan de hand van institutioneel vertrouwen non-institutionele participatie te voorspellen. Bij toevoeging van de interactie termen verandert er helemaal niks aan de geschiktheid van het model. Ook na toevoeging van de demografische en theoretische controlevariabelen wordt het model niet significant geschikter. Alleen in ronde twee en drie, na toevoeging van de theoretische variabelen, vinden we een significante verandering in het model. Maar in totaal is het model dat wij gebruiken geen geschikt model.

Tabel 4.6 Logistische regressie institutioneel vertrouwen bij non-institutionele politieke participatie met demografische en theoretische controlevariabelen gerapporteerd in Exp (B)

	Ronde 1 – 2002	Ronde 2 -2004	Ronde 3 – 2006	Ronde 4 – 2008
<i>Hoofdeffecten</i>				
Institutioneel vertrouwen	.949 (.030)	.965 (.031)	.928 (.032)*	.916 (.031)**
Liberaal (referentie-variabele)	-	-	-	-
Sociaal-democratisch	.874 (.091)	.886 (.089)	.985 (.090)	.826 (.087)*
Corperatistisch	1.547 (.072)***	2.017 (.070)***	2.016 (.072)***	1.926 (.067)***
<i>Interactie-effecten</i>				
institutioneel vertrouwen x sociaal-democratisch	1.011 (.044)	1.024 (.046)	1.032 (.045)	1.016 (.044)
institutioneel vertrouwen x corperatistisch	.943 (.037)	1.036 (.037)	1.047 (.037)	.999 (.036)
<i>Demografische controlevariabelen</i>				
Kerkbezoek	.968 (.025)	.915 (.023)***	1.000 (.024)	.971 (.022)
Leeftijd in jaren	.983 (.002)***	.984 (.002)***	.984 (.002)***	.985 (.002)***
Jaren opleiding	1.036 (.009)***	1.051 (.008)***	1.044 (.008)***	1.033 (.007)***
Geslacht	.963 (.061)	.867 (.059)*	.904 (.059)	.802 (.056)***
Lid van een vakbond	.699 (.065)***	.699 (.063)***	.577 (.064)***	.522 (.061)***
Lid van etnische minderheid	1.561 (.1644) **	.893 (.156)	1.044 (.144)	1.128 (.128)
Behoort tot religieuze denominatie	.869 (.071)*	.968 (.068)	.789 (.069)**	.935 (.064)
Ontmoeten van vrienden/familie	1.222 (.024)***	1.214 (.023)***	1.196 (.023)***	1.192 (.021)***
Werkloos en werkzoekend	.935 (.162)	.887 (.140)	1.012 (.147)	1.037 (.137)
Discriminatie	1.598(.104)***	1.913 (.102)***	1.633 (.099)***	1.562 (.093)***
Gevoel over huishoudinkomen	.996 (.043)	1.063 (.040)	.882 (.040)**	-.902 (.038) **
<i>Theoretische controlevariabelen</i>				
Mensen goed	1.069 (.020)**	1.002 (.019)	1.017 (.019)	1.083 (.018)***
Politieke interesse	1.482 (.043)***	1.358 (.040)***	1.509 (.039)***	1.488 (.038)***
Politiek complex	.938 (.032) *	1.003 (.031)	.919 (.030)*	.917 (.029)**
Beslissing over politieke standpunten	.860 (.035)***	.905 (.033) **	.967 (.033)	.911 (.031)**

* (p< .05) ** (p<.01) *** (p<.001), tussenhaakjes de standaardfout

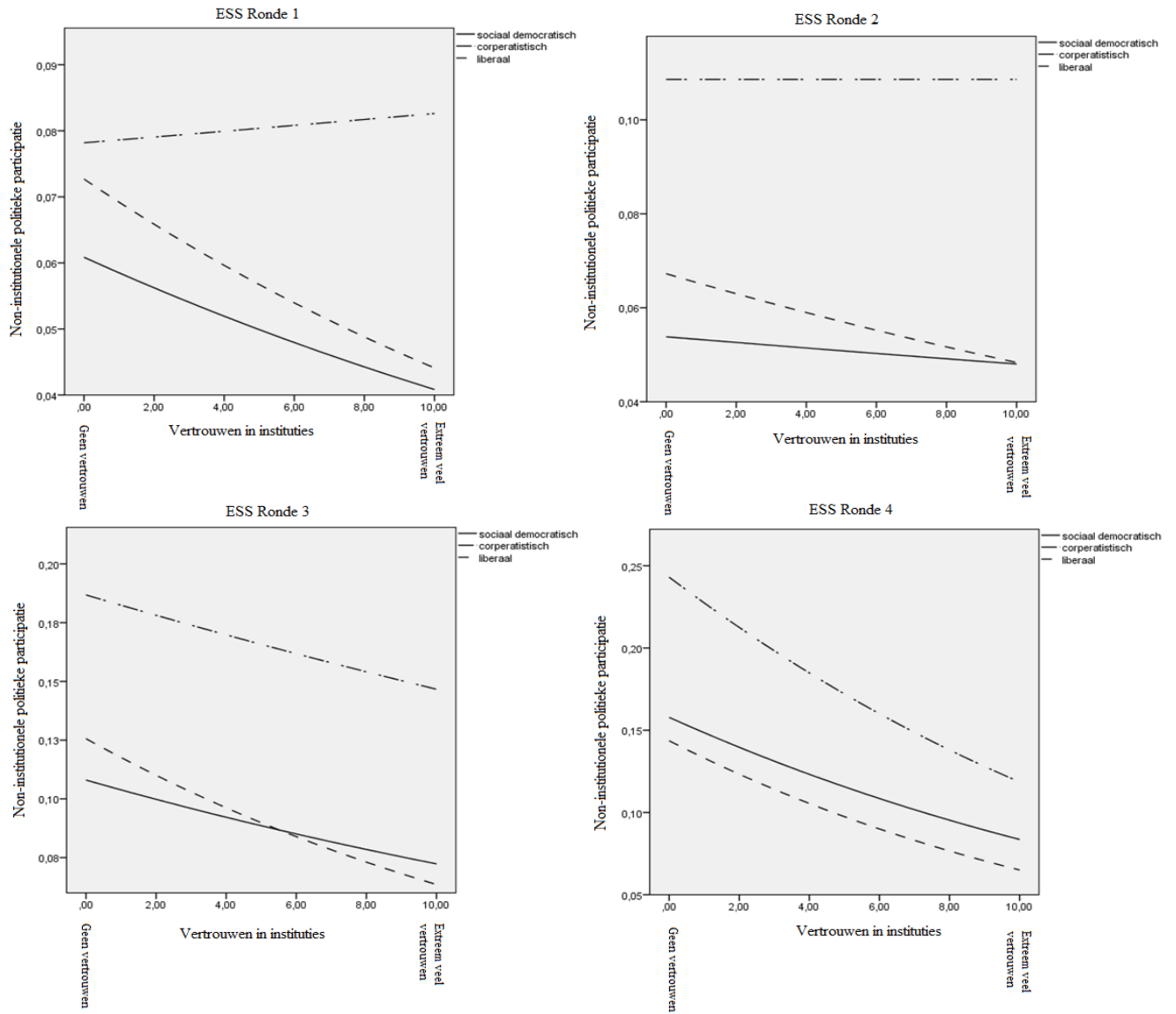
In tabel 4.6 worden de resultaten van de logistische regressie weergegeven. In dit model zijn alle interactietermen, demografische en theoretische controlevariabelen toegevoegd aan het model. Wat betreft de hoofdeffecten van de verschillende verzorgingsstaat stelsels zien we alleen bij het corporatistische stelsel een significant verschil met het liberale stelsel. In het corporatistische stelsel heeft men een aanzienlijke grotere kans om non-institutioneel politiek te participeren naarmate het institutioneel vertrouwen hoger wordt. Wat betreft het

hoofdeffect van institutioneel vertrouwen vinden we alleen in ronde vier een significant effect. In ronde drie vinden we een marginaal effect en in de rondes daarvoor helemaal geen effect. In alle rondes vinden we geen verschillende verbanden voor de verschillende verzorgingsstaat stelsels.

Wat betreft de controlevariabelen vinden we niet veel opvallende resultaten. Voor leeftijd neemt de kans op non-institutionele politieke participatie af naarmate men ouder wordt en des te hoger iemands opleidingsniveau in jaren des te hoger de kans op non-institutionele politieke participatie. Opvallend is wel dat als mensen vaker vrienden of familie ontmoeten zij een aanzienlijk grotere kans hebben om non-institutioneel politiek te participeren. Ook mensen die worden gediscrimineerd hebben een aanzienlijk grotere kans om te participeren in demonstraties. Deze bevinding is niet heel opvallend. Daarnaast vinden we dat mensen die andere mensen 'goed' vinden juist een grotere kans hebben op non-institutioneel politiek participeren in ronde een en vier. Verdere bevindingen zijn meer in lijn met onze verwachtingen zoals een grotere kans op non-institutionele politieke participatie bij mensen die een hogere interesse hebben in de politiek en juist een lagere kans bij mensen die moeite hebben bij het vormen van een politiek standpunt.

In figuur 4.3 zien we voor alle rondes de verbanden. Zoals ook in de resultaten zien we een groot gemiddeld verschil tussen het corporatistische stelsel en de andere verzorgingsstaat stelsels. De verbanden blijven over de vier rondes vrij constant, behalve voor het corporatistische stelsel dat in ronde één een positief verband heeft en in de andere rondes een negatief verband. De interactie-effecten zijn niet significant en dit kan worden afgedaan als niet significante statistische ruis. Ook de gekruisde verbanden van het liberale en *sociaal-democratische* stelsel kunnen om dezelfde reden worden afgedaan als ruis.

Figuur 4.3 Grafieken logistische regressie Institutioneel vertrouwen bij non-institutionele politieke participatie.

Conclusie

In de resultaten van de eerste analyse die de gepercipieerde economische output van instituties als voorspeller neemt voor institutioneel vertrouwen zijn een paar duidelijke verbanden gevonden, mits we alleen voor demografische kenmerken controleren. De verbanden lopen bijna precies zoals we hadden verwacht en verschillen voor de verschillende verzorgingsstaatstelsels. Dit betekent dat mensen met een positievere perceptie van de economische output van instituties in een land ook een hoger vertrouwen in instituties hebben in hun land. Het effect is kleiner voor corporatistische landen dan voor liberale landen en groter voor sociaaldemocratische landen. Bij toevoeging van de theoretische controlevariabelen blijkt echter dat we minder bewijs vinden voor verschillende effecten in verschillende stelsels. De gemiddelde verschillen blijven bestaan en ook concluderen we nog steeds dat de gepercipieerde economische output een goede voorspeller is voor het institutioneel vertrouwen van mensen, in overeenstemming met hypothese 1. We vinden echter, in tegenstelling tot hypothese 4a en 4b, dat het effect van de gepercipieerde economische output op institutioneel vertrouwen het zwakste is in corporatistische verzorgingsstaat stelsels en in het sociaal-democratische verzorgingsstaatstelsel vinden we geen effect meer.

In de tweede analyse vinden voor institutioneel vertrouwen als voorspeller voor institutionele politieke participatie over de vier modellen consistente resultaten. Institutioneel vertrouwen is een goede voorspeller van de mate waarin mensen institutioneel politiek participeren, in overeenstemming met hypothese 2. Daarnaast bestaan er in de eerste twee rondes geen gemiddelde verschillen tussen de verschillende verzorgingsstaatstelsels en in ronde drie en vier wel. Als mensen dus een hoog institutioneel vertrouwen hebben in West-Europa heeft dit verder geen andere gevolgen voor de mate van institutionele politieke participatie voor mensen uit verschillende verzorgingsstaatstelsels tot in 2006. In 2006 en 2008 blijkt dat er verschillen ontstaan tussen de verzorgingsstaatstelsels. De mate van institutioneel vertrouwen als voorspeller van institutioneel politieke participatie is echter niet anders in de verschillende verzorgingsstaatstelsels. Dit is in tegenspraak met onze verwachtingen in hypothese 5a en 5b.

Uit ons onderzoek blijkt dat institutioneel vertrouwen geen goede voorspeller is voor non-institutionele politieke prticipatie. Onze bevindingen zijn dus niet in lijn met hypothese 3. Daarnaast vinden we, naast een gemiddeld verschil met het corporatistische stelsel, geen gemiddelde verschillen of verschillen in effecten van verzorgingsstaatstelsels. Daarom blijkt ook uit de derde analyse dat we hypothese 5a en 5b niet aan kunnen nemen.

Concluderend kunnen we zeggen dat er een verband bestaat tussen gepercipieerde economische output en politieke participatie, gemedieerd door institutioneel vertrouwen. Het verband wordt echter maar gedeeltelijk ondersteund door de resultaten en er bestaat alleen in het geval van institutioneel vertrouwen daadwerkelijk een verschil tussen de verschillende verzorgingsstaat stelsels.

Discussie

In de discussie bespreken we waarom we onze resultaten hebben gevonden.

In de eerste analyse vinden we geen ondersteuning voor hypothese 4a en 4b na toevoeging van de theoretische controlevariabelen. In model twee van deze analyse vonden we nog ondersteuning voor hypothese 4a en 4b. De mogelijkheid bestaat dat de verschillen tussen de stelsels niet door de institutionele context, gecreëerd door de verzorgingsstaat stelsels wordt veroorzaakt, maar door de verschillende manieren waarop mensen elkaars 'goedheid' beoordelen en de mate van politieke betrokkenheid in verschillende landen. Indien men de politiek lastig vindt om te begrijpen, maakt dit het lastiger om instituties te begrijpen en te vertrouwen. Daarnaast kan de mate van vertrouwen en behulpzaamheid in verschillende verzorgingsstaatstelsels anders zijn door toedoen van verschillende sets normen en waarden en culturele verschillen.

Verder hadden wij verwacht dat \ mensen die werkloos zijn sneller een lager institutioneel vertrouwen zouden hebben. Werklozen zouden namelijk politieke instituties de schuld kunnen geven van de economische toestand in een land en daardoor zou het vertrouwen dalen. Toch blijkt toch dat werkloos zijn voor een hoger institutioneel vertrouwen zorgt. Een verklaring hiervoor kan zijn dat werklozen in bijvoorbeeld sociaal-democratische landen weten dat ze op de staat kunnen rekenen wat betreft en dat ze worden opgevangen door een sociaal vangnet. In liberale landen weten werklozen dat zij niet op ondersteuning van de staat hoeven te rekenen maar dit verwachten ze ook niet. Dit kan verklaren waarom werklozen, ondanks een benarde economische positie, toch institutioneel vertrouwen hebben.

Een andere opvallend grote invloed op institutioneel vertrouwen is of mensen wel of niet worden gediscrimineerd. Indien mensen worden gediscrimineerd hebben zij aanzienlijk minder vertrouwen in instituties dan mensen die geen discriminatie ondervinden. Het is mogelijk dat gediscrimineerden denken dat instituties als de politiek, het recht en de politie bevooroordeeld zijn en bepaalde bevolkingsgroepen anders behandelen dan bijvoorbeeld de dominante etnische meerderheid. Indien mensen denken dat instituties discrimineren hebben deze mensen ook geen reden om erop te

vertrouwen dat die instituties en de bijbehorende *agents* hen als gelijkwaardig zullen behandelen. Dit is echter in tegenstelling met de bevinding dat mensen die lid zijn van een etnische minderheidsgroep juist een hoger vertrouwen in instituties krijgen bij een beter perceptie van economische output

Er bestaat een mogelijke tekortkoming bij de uitgevoerde analyse en deze ligt in de onafhankelijke variabele. Voor dit onderzoek was het van belang dat we de gepercipieerde economische output van de door instituties gecreëerde context meten in plaats van absolute metingen van de economie. Vragen die werkloosheid, inkomen en de moeite met het zoeken naar een baan meetten waren aanwezig, maar deze vragen meetten niet de gepercipieerde economische output. Daarvoor was enkel de in de analyse gebruikte vraag aanwezig, waarin werd gevraagd wat de mening was over de huidige staat van de economie. Deze vraag en met name het begrip 'economie' is aan interpretatie onderhevig, aangezien 'de economie' een vaag en breed begrip wat op talloze verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd. Waar de ene respondent de economie beoordeelt op basis van de werkloosheid in het land zal een ander het beoordelen op basis van de stand van de nationale beurs. Hierdoor is het, na de gevonden resultaten, nog steeds lastig concluderen waarop mensen de economie beoordelen en wat ervoor zorgt dat mensen wel of niet in instituties vertrouwen.

In de tweede analyse vinden we geen ondersteuning voor hypothese 5a en 5b. Anders dan in de eerste analyse, bestonden deze effecten echter al niet zonder controle. Deze effecten vallen dus niet weg na controle, maar blijven afwezig. Daarnaast blijkt dat er na controle van zowel demografische als theoretische controlevariabelen in ronde drie en vier gemiddelde verschillen ontstaan tussen de verzorgingsstaatstelsels. Deze rondes zijn afgenomen in 2005 en 2007, dus nog voor de economische crisis in West-Europa. Het is daarom voor ons onduidelijk welke gebeurtenissen in West-Europa voor de ontstane verschillen hebben kunnen zorgen.

Verder is het opvallend dat mensen die lid zijn van een vakbond aanzienlijk minder institutioneel politiek participeren als het institutionele vertrouwen hoog is. Het lidmaatschap van een vakbond was een rationele keuze om politiek gezien sterk te kunnen staan voor werknemersrechten en een goede cao. Hoewel dit een lichte vorm van politieke participatie is, laten ze het in het electorale proces afweten als ze een hoog vertrouwen hebben in instituties. Wanneer het vertrouwen in instituties laag wordt gaan leden van vakbonden juist institutioneel politiek participeren. Het lijkt alsof de leden pas in actie komen wanneer dit echt nodig is. Dit kan komen door de cao-regeling waardoor hun positie sterk is totdat er nieuwe onderhandelingen moeten worden ondergaan en ze

moeten bepalen of ze vertrouwen hebben in de institutionele context waarin ze moeten onderhandelen.

Daarnaast vinden we net zoals bij de eerste analyse dat mensen die gediscrimineerd worden meer institutioneel politiek participeren, maar mensen van een etnische minderheidsgroep juist steeds minder gaan participeren. Deze tegenstelling kan worden verklaard door de notie dat discriminatie niet direct te maken hoeft te hebben met etniciteit. Ook vrouwen of anderzijds alternatieve mensen kunnen worden gediscrimineerd. We zien echter geen significante verschillen tussen mannen en vrouwen, en daarom is deze verklaring volledig speculatief.

Een mogelijke tekortkoming van deze analyse zit in de afhankelijke variabele. We meten institutionele politieke participatie in één variabele, maar mogen deze variabele niet als een schaal rekenen. In onze resultaten behandelen we deze variabele als het totale aantal mogelijke manieren om institutioneel politiek te participeren in plaats van de mate waarin mensen institutioneel politiek participeren. De betrouwbaarheid van de schaal die we eerst wilden hanteren was (cronbach's alfa) 0,6. Deze schaal was dus net niet betrouwbaar genoeg en daarom hebben we besloten om de variabele anders te hanteren, maar wel te gebruiken. Dit doet namelijk geen tekort aan de analyse en onze conclusies.

In de derde analyse vinden we geen verband tussen institutioneel vertrouwen en non-institutionele politieke participatie. In deze analyse hebben we echter maar één vorm van non-institutionele politieke participatie betrokken. In de dataset waren nog andere vormen van non-institutionele politieke participatie gevraagd zoals deelname aan een illegale demonstratie en het boycotten van producten. Deze vragen waren echter niet geschikt voor onze analyse omdat de vraag over illegale deelname aan demonstraties maar in één ronde voorkwam en het boycotten van producten ook kan gebeuren om andere redenen dan politieke of maatschappelijke overwegingen. Het is daarom mogelijk dat met data uit een andere dataset waarin ook illegale deelname aan demonstraties en bijvoorbeeld andere alternatieve manieren van politieke participatie, zoals online petitieën en lobbyen, worden gemeten een ander resultaat teweeg zouden brengen.

Daarnaast vinden we, ondanks de verwerping van hypothese 5a en 5b, wel een aanzienlijk constant gemiddeld verschil met het corporatistische stelsel. De verklaring hiervoor kan liggen in het corporatistische systeem. In sociaal-democratische verzorgingsstaten weten mensen dat zij op de staat kunnen rekenen voor hun sociale vangnet en bepaalde voorzieningen, net zoals mensen in liberale verzorgingsstaten weten dat zij weinig steun krijgen van de staat en overgeleverd zijn aan

de markt. In corporatistische landen is het echter soms onduidelijk of de burgers voor bepaalde voorzieningen op de staat of op de markt moeten vertrouwen. Dit kan de oorzaak zijn van de hogere deelname aan demonstraties.

Wat betreft de verzorgingsstaatstelsels was er één geval dat benoemenswaardig is na de analyse. In onze analyse hebben we besloten om Ierland, een land dat voorheen wel geselecteerd was door ons, uit de analyses te laten. In eerste instantie hadden we besloten om Ierland in te delen in de liberale verzorgingsstaat stelsels. Volgens ons leek het verzorgingsstaatstelsel van Ierland het meeste op dit type verzorgingsstaat. Er was echter literatuur die de typologie van Esping-Anderson en vooral de indeling van Ierland in de liberale verzorgingsstaatcategorie bekritiseerde. Volgens Schäfer (2009) is het Ierse verzorgingsstaatstelsel een twijfelgeval en past deze zowel in het liberale als het corporatistische systeem. Om deze reden hebben we besloten om Ierland exploratief in te delen in het corporatistische stelsel en te bekijken of dit de resultaten zou veranderen. Na de conclusie te hebben getrokken dat dit inderdaad het geval was is het besluit genomen om Ierland buiten de analyses te houden. Op deze manier kan de twijfel over de aard van het verzorgingsstaatsysteem van Ierland geen problemen opleveren voor de door ons getrokken conclusies. Verder stellen Saint-Arnoud en Bernard (2003) dat bepaalde Zuid-Europese landen ook tot een ander verzorgingsstaat stelsel kunnen worden gerekend. Daarnaast kan ook worden beargumenteerd dat post-communistische landen van oudsher een ander systeem hanteren en het kapitalisme op een andere manier hebben geïnternaliseerd na de val van de Berlijnse Muur. Nu zijn in onze analyses enkel Spanje en Portugal betrokken bij de analyses, maar mogelijk kunnen er verschillen in effecten bestaan met noordelijke Europese verzorgingsstaten.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van de European Social Survey, een survey ontworpen door academici van verschillende universiteiten. De manier waarop interviewers te werk zijn gegaan en de vraagstellingen zijn vrij betrouwbaar en valide. Er is echter van de jaren 2012 en 2014 nog geen data beschikbaar en de ronde in 2010 viel uit door ontbrekende data. Dit zorgde ervoor dat we geen data hadden van na de economische crisis die mogelijk opmerkelijke resultaten hadden kunnen opleveren. De perceptie van de economie kan na de gebeurtenissen van augustus 2008 en de daaropvolgende jaren zijn aangepast en daarmee onze resultaten.

Daarnaast zijn er in ons onderzoek enkele respondenten weg te laten. Op basis van Cook's afstand hebben we besloten om 40 invloedrijke waarnemingen weggelaten uit de analyses omdat deze de resultaten teveel vertekenden. Hierbij hebben we een toegestane afstand van Cook's afstand van .0005 aangehouden. Indien wij ons aan de vuistregel hielden van $(N/4)$ zouden we ongeveer 4000

respondenten moeten weglaten uit de analyse. Het weglaten van zoveel mensen uit de analyse is echter niet te verantwoorden en daarom hebben wij gekozen voor een minder strenge hantering van de Cook's toegestane afstand. Zo konden we de meest invloedrijke waarnemingen elimineren zonder tekort te doen aan de externe validiteit van ons onderzoek.

In vervolgonderzoek zijn er een aantal punten die het onderzoek zouden kunnen verbeteren. Allereerst zou het goed zijn als er meer verschillende vormen van non-institutionele politieke participatie worden gemeten zodat dit beeld ook completer kan worden geanalyseerd. Dit komt omdat deelname aan legale demonstraties waarschijnlijk de minst spraakmakende vorm is van non-institutionele politieke participatie en mensen met een daadwerkelijk laag institutioneel vertrouwen wellicht veel verder zouden gaan dan alleen deze vorm van non-institutionele politieke participatie. Verder kan toekomstig onderzoek een meer specifieke typologie voor verzorgingsstaatstelsels hanteren dan in dit onderzoek het geval was. Doordat er in dit onderzoek maar drie verschillende type verzorgingsstaatstelsels werden gebruikt kan het zijn dat er overlap bestaat tussen de landen die in andere type stelsels kunnen worden ingedeeld waardoor er geen recht wordt gedaan aan de verschillen tussen landen. Indien er theoretische argumenten zijn voor een Zuid-Europees verzorgingsstaatstelsel en een post-communistisch verzorgingsstaatstelsel kan dit duidelijkere verschillen tussen verzorgingsstaatstelsels blootleggen. Daarnaast worden dan ook landen buiten West-Europa betrokken in de analyse, dit is interessant omdat de verschillen tussen deze landen mogelijk groter zullen zijn dan de verschillen tussen de relatief rijke landen in West-Europa.

Literatuur

Almond, G. and Verba, S. (1963.) 'The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations', Princeton: Princeton University Press.

Barnes, S. and Kaase, M. K. (1979). 'Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies', Beverly Hills: Sage Publications.

Bélanger, E. and Nadeau, R. (2005). 'Political trust and the vote in multiparty elections', *European Journal of Political Research* 44: 12146. Action'.

Citrin, J. (1974). 'Comment: The political relevance of trust in government', *American Political Science Review* 68: 97388.

Citrin, J. (1977). 'Political alienation as a social indicator: Attitudes and action', *Social Indicators Research* 4: 381419.

Cook, T. E. & Gronke, P. (2005). 'The skeptical American: Revisiting the meanings of trust in government and confidence in institutions'. *Journal of politics*, 67(3), 784-803

Craig, S. and Maggiotto, M. A. (1981). 'Political discontent and political action'. *Journal of Politics* 43: 51422.

Craig, S., Niemi, R. and Silver, G. (1990). 'Political efficacy and trust: A report on the NES pilot study items', *Political Behavior* 12: 289314.

Dalton, R. (2004). 'Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies', Oxford: Oxford University Press.

Desposato, S., Norrander, B. (2008). 'The gender gap in Latin America: Contextual and individual influences on gender and political participation', *British Journal of Political Science* 39: 14162.

Diamond, Larry. (1999). *Developing democracy: Toward consolidation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Eurofound (2013), *Political trust and civic engagement during the crisis*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Gamson, W. A. (1968). 'Power and Discontent', Homewood: Dorsey Press

Grigor'ev, L., & Salikhov, M. (2009). 'Financial Crisis 2008'. *Problems of Economic Transition*, 51(10), 35-62.

Guterbock, T. M. and London, B. (1983). 'Race, political orientation, and participation: An empirical-test of four competing theories', *American Sociological Review* 48: 439-53.

Hamilton, W. H. (1932). 'Institution,' in *Encyclopaedia of the social sciences*. Eds.: Edwin, R. A. Seligman & Johnson, A.. New York: Macmillan, Vol. 8, pp. 84-89.

Hibbing, J. and Theiss-Morse, E. (2001). 'Americans' desire for Stealth Democracy: How declining trust boosts political participation', paper presented at the annual meeting of the American Political Science Associations, Chicago.

Hodgson, G. M. (1998). The approach of institutional economics. *Journal of Economic literature*, 166-192.

Hooghe, M. (2003). 'Participation in voluntary associations and value indicators: The effect of current and previous participation experiences', *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 33: 476-9.

Kaase, M. (1999). 'Interpersonal trust, political trust and non-institutionalised political participation in Western Europe', *West European Politics* 22: 121.

Kim, C., & Storer, B. E. (1996). 'Reference values for Cook's distance'. *Communications in Statistics-Simulation and Computation*, 25(3), 691-708.

Levi, M., & Stoker, L. (2000). 'Political trust and trustworthiness'. *Annual Review of Political Science*, 3(1), 475-507

Lijphart, Arend, & Waisman, Carlos H. (Eds.). (1996). *Institutional design in new democracies*. Boulder, CO: Westview.

March, James G. (1988). *Decisions and organizations*. Oxford, UK: Blackwell.

Marien, S., Hooghe, M. and Quintelier, E. (2010). 'Inequalities in noninstitutionalised forms of political participation: A multilevel analysis of 25 countries', *Political Studies* 58(1): 187-213.

McAllister, I. (1999). 'The economic performance of governments', in *Critical Citizens*, ed. P. Norris, Oxford University Press, Oxford, pp. 169-187.

Mishler, W., & Rose, R. (2001). What are the origins of political trust? Testing institutional and cultural theories in post-communist societies. *Comparative political studies*, 34(1), 30-62.

Muller, E. N. (1977). 'Behavioral-correlates of political support', *American Political Science Review* 71: 454-67.

Muller, E. N. and Jukam, T. O. (1983). 'Discontent and aggressive political participation', *British Journal of Political Science* 13: 159-79.

Newton, K. (2007). 'Social and political trust', in R. Dalton and H-D. Klingemann (eds), *The Oxford Handbook of Political Behaviour*, Oxford: Oxford University Press, pp. 342-62.

North, D. C., (1981). *Structure and change in economic history*. New York: Norton.

North, Douglass C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. New York: Cambridge University Press.

NOS (28-09-2012), *Vertrouwen in politiek op dieptepunt* geraadpleegd op 7-4-2014
<http://nos.nl/artikel/423511-vertrouwen-in-politiek-op-dieptepunt.html>

Paige, J. M. (1971). 'Political orientation and riot participation', *American Sociological Review* 36: 810-20.

Pattie, C. and Johnston, R. (2001). 'Losing the voters' trust: Evaluations of the political system and voting at the 1997 British General Election', *British Journal of Politics and International Relations* 3(2): 191-222.

Parlement en Politiek (z. d.) geraadpleegd op 7-4-2014
<http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp8wsz/opkomstpercentage>

Pierson, P. (2001). *The new politics of the welfare state*. Oxford: Oxford University Press.

Przeworski, Adam, Alvarez, John, Cheibub, Jose Antonio, & Limongi, Fernando. (1996). 'What makes democracies endure?' *Journal of Democracy*, 7(1), 39-55.

Röder, A., Mühlau P., (2010). 'Discrimination, exclusion and immigrants' confidence in public institutions in Europe', *European Societies*, 13(4): 535–57.

Rosanvallon, P. (2008). 'Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust', Cambridge: Cambridge University Press.

Saint-Arnaud, S., & Bernard, P. (2003). 'Convergence or resilience? A hierarchical cluster analysis of the welfare regimes in advanced countries'. *Current sociology*, 51(5), 499-527.

Schmitter, P. C., & Karl, T. L. (1991). 'What democracy is... and is not'. *Journal of democracy*, 2(3), 75-88.

Seligson, M. A. (1983). 'On the measurement of diffuse support: Some evidence from Mexico', *Social Indicators Research* 12: 124.

Stevenson B., Wolfers J., (2011). 'Trust in Public Institutions over the Business Cycle' *American Economic Review Papers and Proceedings* 101 (3): 281–87.

Van Deth, J. W. and Elff, M. (2004). 'Politicization, economic development and political interest in Europe', *European Journal of Political Research* 43: 477-508.

Verba, S., Schlozman, K. L. and Brady, H. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Cambridge: Harvard University Press.